

STATSRÅDETS REDOGÖRELSE TILL RIKSDAGEN OM BARNS OCH UNGAS VÄLFÄRD

SAMMANDRAG

Riksdagen har förutsatt att regeringen lämnar en redogörelse om de förändringar i samhället och värderingarna som hotar barns och ungas välfärd och välbefinnande, om funktionsdugligheten hos utjämningsfonden för barnskyddet och om statsunderstödet till kommunerna för barn- och ungdomspsykiatriska tjänster samt att regeringen föreslår åtgärder som stöder ansvaret för fostran inom vårdarbetet i hemmen samt föräldraskapets och de närståendes ansvar.

Redogörelsen innehåller en utredning om de förändringar i det finländska samhället under det senaste decenniet som påverkat barns och ungas välfärd och välbefinnande. I redogörelsen beskrivs utvecklingen av nativiteten och befolkningsförändringarna, utvecklingen av barnfamiljernas utkomst, förändringarna i samhällets tjänster för barn och unga samt förändringarna i inkomstöverföringarna för barnfamiljer. Dessutom utvärderas metoderna för sammanjämkning av arbete och familjeliv.

I redogörelsen konstateras att det finländska samhällets grundläggande struktur för tryggande av barns, ungas och barnfamiljers situation fortfarande är funktionsduglig. Familjepolitiken bör utvecklas så att den tillhandahåller redskap för barnens uppväxt och utveckling samt tryggar barnens utvecklingsförutsättningar under alla förhållanden. Merparten av finländska barn och unga mår bra. För att förebygga utslagning bör man ingripa i situationer där barn och unga mår dåligt, därför är säkerställandet och utvecklingen av tjänster det primära. Kommunerna skall stödas med hjälp av informationsstyrning, t.ex. kvalitetsrekommendationer, så att de skall kunna både fortsätta och utvidga åtgärder som ökar barns, ungas och barnfamiljers välfärd. Centrala åtgärder omfattar stöd i ett tillräckligt tidigt skede och ingripande i problem som uppkommer i barns och ungas uppväxt och familjers välmående. Utvecklingen av de familjepolitiska inkomstöverföringarna bör vila på att de tryggar köpkraften. Sammanjämkningen av arbete och familjeliv främjas genom stödande av föräldraskapet och de förvärvsarbetande föräldrarnas smidiga och valfria möjligheter att vårda sina barn.

Som material som hänför sig till redogörelsen och som de detaljerade utredningar som riksdagen förutsätter har en utredning om systemet för utjämnning av stora kostnader inom barnskyddet 1999-2000 " *Selvitys lastensuojelun suurten kustannusten tasausjärjestelmästä 1999 - 2002*" (Social- och hälsovårdsministeriets utredningar 2002:3) publicerats samt en utredning om statsunderstöd till kommunerna för psykiatriska tjänster för barn och unga, " *Utredning om användningen av statsunderstödet för barn- och ungdomspsykiatri år 2000*" (Social- och hälsovårdsministeriets utredningar 2001:11). Bakgrundsmaterialet till redogörelsen omfattar också Stakes publikation " *Mikä lapsiamme uhkaa*" (STAKES Raportteja 263:2001).

INLEDNING

Riksdagen har förutsatt att regeringen lämnar en redogörelse om de förändringar i samhället och värderingarna som hotar barns och ungas välfärd och välbefinnande, om funktionsdugligheten hos systemet för utjämning av stora kostnader inom barnskyddet och om statsunderstödet till kommunerna för barn- och ungdomspsykiatriska tjänster samt att regeringen föreslår åtgärder som stöder ansvaret för fostran inom vårdarbetet i hemmen samt föräldraskapets och de närståendes ansvar.

I synnerhet förändringarna i samhället på 1980- och 1990-talet har haft stor betydelse för barns, ungas och barnfamiljers välfärd och välbefinnande. På det hela taget hör största delen av barnen och ungdomarna till familjer där förutsättningarna för välfärd och välbefinnande har bibehållits på en skälig nivå. Dessa familjer förmår erbjuda barnen och ungdomarna förutsättningar för en trygg och sporrande uppväxt. Till stöd för familjerna kvarstår samhällets nätverk av sociala tjänster samt hälsovårds- och utbildningstjänster, vilket möjliggör barnens uppväxt via ungdomstiden till vuxenlivet samt deras engagemang som aktiva och fullvärdiga medborgare i samhället.

För vissa barnfamiljer har förändringarna i livssituationen varit mera dramatiska. Den ekonomiska depressionen på 1990-talet framtvängde en omprövning av den sociala trygghetens nivå och omfattning. Föräldraskapet och lönearbetets krav kommer ofta i konflikt. Sammanjämkningen av arbets- och familjelivet håller på att bli en allt större utmaning för föräldraskapet, barnens uppväxt och jämställdheten mellan könen.

Den strukturella och kulturella förändringen av samhället som helhet sedan 1960-talet har förändrat barns och ungas möjligheter att få fotfäste i samhället och den närmaste omgivningen. De traditionella, människonära samhällsstrukturerna har ändrat karaktär. Deras betydelse har delvis förtunnats och människorna lever i dag i annorlunda livsmiljöer. Samhällena bär inte längre samma ansvar för sina medlemmar som tidigare. Människorna agerar alltmera som individer utan den närmaste omgivningens bojar men också utan dess skydd. Den minskade gruppgemenskapen ökar risken för att föräldrarnas svårigheter överförs som en börda till barnen. Föräldrarna är allt oftare osäkra på sitt ansvar och sina resurser som fostrare. För att fostran skall kunna ge barn och unga ett starkt stöd måste föräldrarna ha ett allt större mått av självständighet, kraft och kunskaper som fostrare.

Förändringarna i livsmiljön och livsstilen har också ökat de övriga riskerna i samhället. Stora förändringar är ofta förenade med hjälplöshet, villrådighet och psykosociala problem. Samtidigt har globaliseringen och internationaliseringen ökat nya former av kulturella kontakter. Vid sidan om de nya möjligheterna har nya hot

tornat upp sig mot barns och ungas välbefinnande via både den globala och den nationella utvecklingen. Marknadernas och människornas internationella rörelsefrihet och utvecklingen av informationsförmedlingen samt den kommersiella ungdomskulturen har också haft negativa konsekvenser.

Förändringar i livsmiljön handlar självfallet inte bara om förändringar i förhållandet mellan individen och samhället. Detta bevisas också av den djupa ekonomiska depressionen på 1990-talet. Depressionen och utvecklingen efter den förändrade på många sätt familjernas materiella levnadsvillkor. Största delen av familjerna klarade depressionen bra med hjälp av både egna resurser och det sociala trygghetsnätet i samhället. Anpassningsprocessen var besvärlig för en del av familjerna, i synnerhet för dem som länge varit arbetslösa. Sysselsättningsläget har förbättrats men osäkerheten i arbetslivet har inte försvunnit.

Om man ser till hela samhället försvårades möjligheterna att bringa den offentliga ekonomin i balans av den höga arbetslösheten. Skuldsättningsgraden inom den offentliga ekonomin kvarstod likaså på en rätt hög nivå. Det finländska systemet för social trygghet hade sin utgångspunkt i en hög sysselsättningsgrad och en jämn ekonomisk tillväxt. De förändrade villkoren för verksamheten ledde också till att de sociala trygghetsstrukturerna måste omformas. Det finländska systemet för social trygghet måste kringskäras och ges en ny inriktning. Trots att en betydande del av nedskärningarna i de offentliga utgifterna drabbade social- och hälsovårdssektorn, lyckades man bibehålla de grundläggande strukturerna för den sociala tryggheten. Det sociala trygghetssystemet mildrade anpassningen till förändringarna i omvärlden. Genom att tillhandahålla ett universellt skydd i livets risksituationer skapade det förutsättningar för bevarandet av socialt ansvar och därmed även samhällsfreden. Alla samhällsmedlemmar garanterades fortsatta grundläggande förutsättningar för välfärd.

Trots att levnadsstandarden höjdes eller bibehölls för största delen av befolkningen sjönk välfärden tydligt för en del på 1990-talet. Den ekonomiska välmågan fördelades ojämnare än på 1980-talet. De resurser som samhället använde för inkomstutjämning via inkomstöverföringar avtog. Arbetslösheten ledde till att utkomsten försämrades, vilket i synnerhet vid långvarigare arbetslöshet var förenat med risker för psykosociala problem. Samhällets totala resurser för social- och hälsovårdstjänster skars ned, vilket tog sig uttryck i att servicens volym och även nivån försämrades.

Strävan har varit att göra social- och hälsovårdstjänsterna för barnfamiljer mångsidigare. Stödsystemet för vården av små barn har varit ett särskilt utvecklingsobjekt. Diversifiering av servicestrukturen för barnfamiljer har prioriterats i regeringens familjepolitik.

Perspektivet gällande ingripande i ett tidigt skede har kanske inte med tillräckligt starkt eftertryck påverkat barnens uppväxtmiljöer i vardagslivet. Det försämrade

stödsystemet har samtidigt lett till att antalet barn med lindriga symptom som lever "i orons gråzon" har ökat. När samhället förändras ökar antalet barn och unga som mår dåligt och som har kraftiga symptom. Satsningar på tjänster som är till hjälp i livssituationen för dessa barn bör prioriteras.

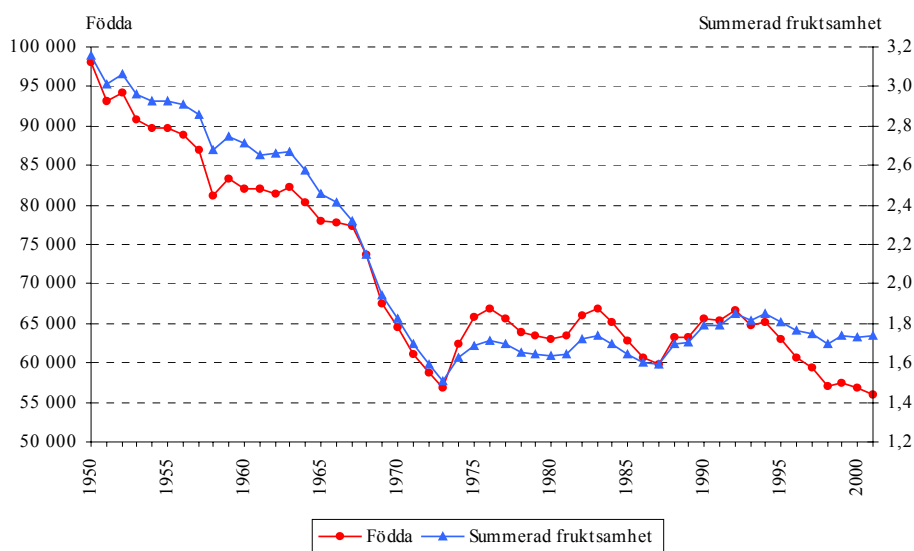
Ett av problemen i samband med familjepolitisk planering är att göra skillnad mellan sådana frågor som socialpolitiken kan påverka och sådana som är antingen permanenta företeelser i anslutning till livet och mänskliga relationer eller ett resultat av en mera ingående samhällelig och kulturell förändring. Familjens problem kan bestå i utkomstsvårigheter, arbetslöshet, sjukdom, problem med mänskliga relationer eller för stor arbetsbörda jämte stress. Bara en del av problemen kan påverkas med familjepolitiska medel. I redogörelsen skärskådas ur social- och hälsovårdens perspektiv sådana förändringar i samhället, strukturer och konkreta åtgärder som påverkar barnens, de ungas och barnfamiljernas livssituation. I redogörelsen betonas dessutom vikten av förebyggande arbete vid fostran av barn och unga och i fråga om deras uppväxt.

Som material som hänför sig till redogörelsen och som de detaljerade utredningar som riksdagen förutsätter inlämnas till riksdagen en utredning om systemet för utjämning av stora kostnader inom barnskyddet 1999 - 2000 "Lastensuojelun suurten kustannusten tasausjärjestelmä 1999 - 2000" (Social- och hälsovårdsministeriets utredningar 2002:3) samt en utredning om statsunderstöd till kommunerna för psykiatriska tjänster för barn och unga, "Utredning om användningen av statsunderstödet för barn- och ungdomspsykiatri år 2000" (Social- och hälsovårdsministeriets utredningar 2001:11). Bakgrundsmaterialet till redogörelsen omfattar också Stakes publikation "Mikä lapsiamme uhkaa" (STAKES Rapportteja 263:2001).

1. Nativitet och befolkningsprognoser

I fjol föddes cirka 56 000 barn, vilket är cirka 9 000 barn färre än för tio år sedan. Att antalet födda barn har sjunkit är huvudsakligen en följd av att de små årskullarna från 1970-talet har nått barnafödande ålder.

Under de senaste åren har Finland trots allt haft ett i europeiskt perspektiv tämligen högt fruktsamhetstal. År 2001 var siffran 1,74. År 2000 var medeltalet i EU-länderna 1,53. De förhållandevis jämna fruktsamhetstalen i Finland under de senaste åren beror på att relativt många familjer skaffat ett andra och ett tredje barn. Tidpunkten för det första barnet har däremot alltjämt senarelagts. Genomsnittsåldern för förstföderskor har stigit under de senaste åren. År 2000 var den 27,6 år.

Figur 1. Antalet födda barn och summerad fruktsamhet¹ 1950-2001

I Finland har antalet kvinnor som inte alls skaffar barn ökat. Enligt den färskaste statistiken är ca 15 % av medelålderskvinnorna barnlösa. Preliminära bedömningar ger vid handen att antalet barnlösa kvinnor eventuellt stiger till 20 %. År 2000 var 25 % av de 35-åriga kvinnorna barnlösa, medan motsvarande siffra år 1986 var 18 %. Barnlöshet är vanligast bland högutbildade kvinnor. Högutbildade kvinnor har liksom färre barn än andra kvinnor, medan situationen är den motsatta i fråga om männen.

Enligt befolkningsprognoserna kommer antalet barn att minska. Fram till 2010 minskar antalet med ca 76 000. Under de fem följande åren minskar antalet barn under skolåldern med ca 22 000. I år kommer antalet födda barn att vara omkring 7 000 lägre än den årskull som börjar i skolan.

Antalet födda barn uppvisar regionala differenser. Under de senaste åren har flyttningsrörelsen riktat sig från landsbygdsliknande kommuner till stora städer. I synnerhet unga i den ålder då de kan tänkas bilda familj har flyttat. Minskningen av antalet barn har syns och kommer att synas mest i kommunerna i Kajanaland och Lappland. Från 1990 till 2000 minskade antalet barn med 21 % i Kajanaland. Under motsvarande period ökade antalet barn med 12 % i Nyland.

¹ Med summerad fruktsamhet avses det kalkylerade antalet födda barn per kvinna.

2. Barnfamiljen i ljuset av statistiken

Under de senaste åren har antalet barnfamiljer minskat. I slutet av 2000 fanns det 612 600 barnfamiljer, vilket är 28 000 familjer färre än för tio år sedan. I barnfamiljerna lever ca 1 116 700 barn. Samtidigt har familjestrukturen förändrats. Antalet familjer med samboende par ökar kontinuerligt. Cirka 14 % av barnen lever i sambofamiljer. Merparten är familjer som består av ett ungt par. När antalet skilsmässor har ökat har också antalet familjer med bara en förälder ständigt ökat. Av barnen lever 16 % i familjer med bara en förälder. Så kallade styvfamiljer är en ny familjeform som blivit allmän. I slutet av 2000 fanns det ca 47 000 styvfamiljer. Av barnen lever 9 % i styvfamiljer.

Under de senaste åren har man kunnat skönja tecken på att barnantalet ökar i familjerna. Barnfamiljerna har i genomsnitt 1,8 barn. Antalet familjer med ett barn har minskat samtidigt som tre och fyra barn har blivit vanligare.

Tabell 1. Antalet barn i barnfamiljerna 1970 - 2000

År	Barnantal i familjen					
	1 barn		2 barn		3 + barn	
	% av familjerna	% av barnen	% av familjerna	% av barnen	% av familjerna	% av barnen
1970	42,5	21,4	32,8	33,1	24,7	45,5
1980	48,5	28,7	38,5	45,5	13,1	25,8
1990	44,7	25,2	39,1	44,1	16,2	30,7
2000	43,8	24,0	37,7	41,3	18,5	34,7

Bildandet av familj har uppskjutits till en allt senare tidpunkt. Det finns många orsaker till att människorna gifter sig i ett senare skede. Utbildningstiderna har förlängts. Att kortjobb blivit vanligare i synnerhet bland unga kvinnor kan leda till att skaffandet av barn fördröjs. Förändringar har också skett i de ungas värderingar, vilket avspeglas i bildandet av familj.

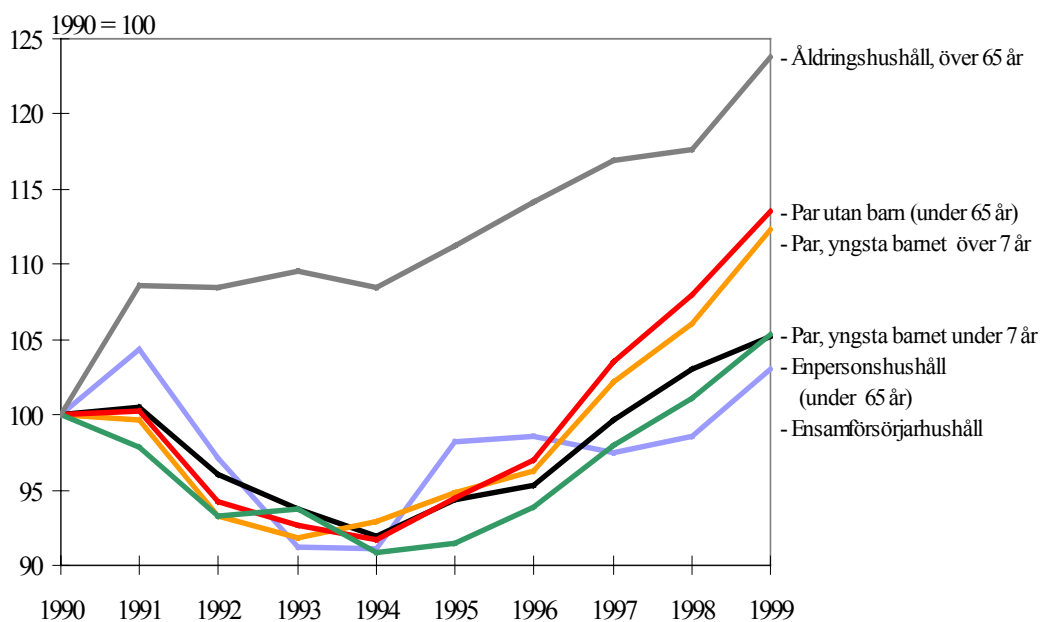
Antalet skilsmässor är rätt stort i Finland. År 2001 slutade 13 833 äktenskap i skilsmässa. I dessa familjer fanns det sammanlagt ca 19 000 barn. Skilsmässor för samboende par ses inte i skilsmässostatistiken. Enligt en särskild utredning på basis av befolkningsstatistiken är separationen i samboförhållanden nästan det dubbla jämfört med äktenskap.

3. Barnfamiljernas utkomst

Under depressionsåren i början av 1990-talet sjönk de genomsnittliga realinkomsterna för befolkningen i arbetsför ålder inom alla typer av familjer. Först efter mitten av 1990-talet började inkomsterna närma sig nivån före depressionen. Den kraftiga ekonomiska tillväxten och den förbättrade sysselsättningen har medfört att inkomstskillnaderna mellan hushållen har ökat snabbt från och med mitten av 1990-talet. I bakgrunden till de ökade inkomstskillnaderna står ökade förmögenhetsinkomster. De grundläggande valen inom den ekonomiska politiken har varit riktiga, vilket har tagit sig uttryck i en snabb återhämtning efter depressionen.

1990-talet innebar förhållandevis stora förändringar i den inbördes situationen mellan olika typer av familjer. Pensionärshushållen har klarat sig bäst, därför att de nya pensioner som börjar löpa är klart högre än de äldre pensionerna. Bland befolkningen i arbetsför ålder har barnlösa par och par som har barn som är äldre än sju år klarat sig bäst. De som bor ensamma, ensamförsörjare och par som har barn under skolåldern har klarat sig sämst.

Figur 2. Reell utveckling av hushållens disponibla inkomster per konsumtionsenhet i olika typer av hushåll åren 1990 - 1999

I synnerhet hushåll med bara en förälder har haft en anspråkslös inkomstutveckling. Uppgifterna för 1999 visar att också ensamförsörjarnas inkomster har börjat stiga. Den svaga inkomstutvecklingen på 1990-talet för hushåll med bara en förälder är inte bara ett finländskt fenomen. Också i Sverige har motsvarande utveckling uppmärksamats. Även där har bakgrunden varit att ensamförsörjarna haft en sämre sysselsättningsutveckling än andra.

Den positiva utvecklingen av sysselsättningen har förbättrat barnfamiljernas ekonomiska situation, vilket trots allt inte har minskat antalet familjer som lever under fattigdomsgränsen. Om man använder ett vidare kriterium för begreppet relativ fattigdom, dvs. 60 % av medianinkomsterna, fanns det ca 64 000 fattiga barnfamiljer år 1999, ca 10 % av barnfamiljerna. Barnfamiljernas fattigdom beror till stor del på arbetslöshet, i synnerhet långtidsarbetslöshet.

Den ekonomiska situationen är speciellt dålig i familjer där arbetslösheten har pågått länge. Barnfamiljer med två försörjare har haft lägre arbetslöshetsgrader än i genomsnitt medan familjer med bara en förälder har haft högre arbetslöshetsgrader än i genomsnitt. I barnfamiljer kan arbetslösheten höra samman med många andra problem utöver de ekonomiska problemen, vilket avspeglas i barnens välfärd.

4. Service för barnfamiljer

Det allmänna skall ombesörja människornas välfärd, hälsa och försörjning. Samhället skall främja sådana förhållanden och sådant samarbete mellan olika aktörer som stöder ansvarsfullt föräldraskap, en trygg uppväxtmiljö och mognad till ett balanserat vuxenliv. Det allmänna skall också stödja familjerna och andra som svarar för omsorgen om barn så att de har möjligheter att trygga barnens välbefinnande och individuella fostran. Kommunerna ansvarar för anordnandet av social- och hälsovårdstjänster.

Under senare hälften av 1990-talet vilade den familjepolitiska tyngdpunkten på tjänster för barnfamiljerna. Utvecklingen av stödsystemet för vården av små barn var en viktig reform. Barn under tre hade sedan 1990 haft rätt att få en dagvårdsplats som kommunen ordnar, och från 1996 utsträcktes rätten till att gälla alla barn under skolåldern. Förskolereformen, som innebär avgiftsfri förskola som främjar jämlikheten i fråga om färdigheterna att börja skolan, genomfördes 2000.

Systemet för vård av små barn

Vid utvecklingen av system för vården av små barn har målet varit att erbjuda familjerna valmöjligheter. Stödsystemen för vården av små barn reviderades med början den 1 augusti 1997. I hela landet infördes ett enhetligt stödsystem som base

rar sig på vårdpenning och vårdtillägg eller alternativt dagvårdsplats som kommunen ordnar så, att också privat dagvård fogades till systemet.

Tabell 2. Vården av små barn 31.12.2000

	1-2-åriga barn		3-6-åriga barn	
	antal	% av barnen	antal	% av barnen
Dagvård som kommunen ordnar	37 119	32	154 950	62
Stöd för hemvård	64 771	57	36 794	15
Stöd för privat vård	3 320	3	10 595	4

Stöd för hemvård och stöd för privat vård

Under de senaste åren har stödet för hemvård av barn under tre år varit rätt populärt. I slutet av 2000 omfattades 57 % av ett- och tvååringarna av stödet för hemvård. År 2000 betalades kommunvisa tillägg i 34 kommuner, i vilka 36 % av barnen under skolåldern var bosatta. Det genomsnittliga lagstadgade månatliga stödet för hemvård var 2 102 mk per familj. Beloppet höjdes med 1 121 mk genom det kommunvisa tillägget. Kommunerna försöker minska efterfrågan på dagvård genom att betala kommunvisa tillägg.

Stöd för privat vård är ett alternativ till den dagvård som kommunen ordnar, om föräldrarna själva vill ordna vården av sitt barn. Antalet barn som får stöd för privat vård har ökat kontinuerligt. I slutet av 2001 betalades stöd för ca 14 000 barn. Största delen (76 %) av barnen hade fyllt tre år. I synnerhet i de stora städerna betalas kommuntillägg för stöd för privat vård. Den andel som föräldrarna betalar för privat vård är i allmänhet större än den andel de skulle betala för dagvård som kommunen ordnar.

Barndagvård

Arrangemangen för vård av små barn undergick betydande förändringar på 1990-talet. Sedan 1990 har föräldrarna haft rätt att för sina barn under tre år få av kommunen anordnad dagvårdsplats eller stöd för hemvård av barn. År 1996 började alla barn under skolåldern omfattas av rätten till av kommunen anordnad dagvårdsplats.

Social- och hälsovårdsministeriet och Finlands Kommunförbund utförde en utredning på riksnivå om barndagvårdssituationen i januari 2001. I januari 2001 fick 200 100 barn dagvård som kommunen ordnar. Av dem var 194 000 under skolåldern och 6 100 i skolåldern. Under de senaste åren har antalet barn som får dagvård minskat. Av alla barn under skolåldern fick 46 % dagvård som kommunen ordnar, stöd för hemvård betalades för 27 % av barnen och stöd för privat vård för 3 %.

Barndagvårdssituationen är överlag god. Dagvård ordnas på ett övergripande sätt, personalen är välutbildad och lokalerna är i regel högklassiga. Det praktiska genomförandet har föranlett bekymmer, bl.a. stora barngrupper och personalens tillräcklighet i förhållande till antalet barn, barnens sjukfrekvens samt behovet av särskilt stöd och bemötandet av det. Ett bekymmer är också utvecklingen av det praktiska samarbetet i fråga om fostran mellan barnens föräldrar och personalen inom förskoleverksamheten.

Personaldimensioneringen fungerar bristfälligt och vikariearrangemangen är otillräckliga. I daghemmen är barngrupperna ofta stora och omsättningen av anställda och barn ökar oroligheten. Instabiliteten kan leda till att utvecklingsstörningar hos barn blir vanligare och i en stor grupp ökar också sjukfrekvensen hos barnen. Familjedagvårdens andel av den totala barndagvården har minskat och delvis ersatts av gruppfamiljedagvård. Familjedagvårdarna åldras och allt färre nya familjedagvårdare arbetar i sitt hem. Familjedagvård i vårdarens hem är dock ofta den vårdform som föräldrarna önskar, i synnerhet för de minsta barnen eller för familjer som behöver skiftvård. Betingelserna för denna vårdform bör också ombesörjas.

Det har uppskattats att antalet barn i behov av särskild vård och fostran inom dagvården har ökat. I många kommuner har man inte kunnat ordna de stödåtgärder som barn inom dagvården behöver. Det råder brist på tjänster av i synnerhet specialbarnträdgårdslärare, talterapeuter och psykologer.

På 1990-talet blev behovet av vård på kvällar, nätter och veckoslut allt vanligare. Förändringarna i arbetslivet, bl.a. förlängda öppettiderna för affärer, har ökat behovet av skiftvård. Ungefär var tredje kommun har för få platser för skiftvård.

I samband med revideringen av stödsystemen för vården av små barn 1997 förenhetligades grunderna för bestämmandet av kommunernas dagvårdsavgifter, vilket utjämnade skillnaderna mellan barnfamiljerna i olika kommuner. Dagvårdsavgifterna bestäms procentuellt enligt antalet vuxna i familjen och antalet barn i dagvård samt familjens inkomster i stället för enligt de tidigare avgiftsklasserna. I enlighet med regeringsprogrammet ändrades avgifterna inom social- och hälsovården i början av 2000. Den maximala dagvårdsavgiften höjdes och det blev möjligt att uppbära dagvårdsavgift för tolv månader. Dagvårdsavgifterna ändrades på nytt i början av 2002. Samtidigt justerades de inkomstgränser som avgifterna baserar sig på samt den lägsta och högsta avgiften.

En sund och lugn uppväxtmiljö som stöder utveckling och inläring tryggar en gynnsam utveckling för barnet. Inom dagvården bör detta eftersträvas genom påverkan av planeringen och genomförandet av verksamheten samt strukturella faktorer i fråga om barngruppen, t.ex. personalens tillräcklighet och sakkunskap samt kontinuiteten i de mänskliga relationerna såväl mellan de vuxna och barnen som mellan barnen. Tillgången på stödtjänster inom förskoleverksamheten bör tryggas på ett övergripande sätt, t.ex. specialpedagogik, talterapi och mentalvårdstjänster.

I enlighet med mål- och verksamhetsprogrammet för social- och hälsovården 2000 - 2003 har statsrådet fastställt riksomfattande riktlinjer för förskoleverksamheten. I riktlinjerna sammanställs de viktigaste principerna för det finländska systemet för förskoleverksamhet samt tyngdpunkterna inom utvecklingen. I riktlinjerna anges grunden för uppgörandet av en riksomfattande plan för förskoleverksamheten, vilken utgör ett redskap för utvecklingen av innehållet i förskoleverksamheten på kommunnivå samt för högklassig verksamhet vid verksamhetsenheterna för förskoleverksamhet.

Förskolereform

Genomförandet av avgiftsfri förskoleundervisning var en viktig reform inom utvecklingen av förskoleverksamheten. Förskoleundervisningen utjämnar skillnaderna mellan barnen när det är dags att börja i skolan och förebygger därmed för sin del utslagning. Alla barn har föreskrivits rätt att delta i avgiftsfri förskoleundervisning under ett år innan läroplikten börjar. Förskolereformen trädde stegvis i kraft från och med den 1 augusti 2000.

Under läsåret 2001 - 2002 deltar ca 58 960 barn i förskoleundervisning, 93 % av den åldersklass som är berättigad till förskoleundervisning. Genom utvärderingar av bas-servicen följer undervisningsministeriet läget inom förskoleundervisningen och måluppfyllelsen. På våren 2002 fås nya uppgifter om förskolegruppernas storlek och transporterna, vilka samlats in av länsstyrelserna.

För- och eftermiddagsverksamhet för skolbarn

Lagen om barndagvård förutsätter att vård ordnas också för barn som börjat skolan om de behöver barndagvård. Tillhandahållet av servicen baserar sig dock på kommunens behovsprövning. På 1990-talet skar kommunerna ned eftermiddagsverksamheten för skolelever. Utöver den dagvård som kommunen ordnar tillhandahålls för- och eftermiddagsvård i kommunerna av olika organisationer och andra sam

manslutningar som stöder barnens uppväxt. Mångfalden i fråga om producenterna tar sig uttryck i stora skillnader i verksamheten och varierande avgifter i kommunerna. Efterfrågan på för- och eftermiddagsvård överstiger det nuvarande utbudet.

En skola som framhåller kunskap bör också erbjuda barn och unga upplevelser av att ha lyckats. För en sund uppväxt bör var och en ha möjlighet att ägna sig åt hobbyer.

Det är svårt att uppskatta det exakta antalet eftermiddagsklubbar, men 2001 understödde ungdoms- och idrottsenheten vid undervisningsministeriet sammanlagt 1 680 olika slags eftermiddagsklubbar. Efterfrågan var visserligen det dubbla.

Undervisningsministeriet har tillsatt en arbetsgrupp för att utreda omfattningen av för- och eftermiddagsverksamhet för skolelever, jämföra olika verksamhetsmodeller och bereda ett förslag till statsrådets principbeslut om ordnande av för- och eftermiddagsverksamhet. Arbetsgruppen bör bli klar med sitt arbete före utgången av juni 2002.

Kommunal hemservice

Hemservice innefattar utförande av eller hjälp med uppgifter och funktioner som hör till boende, personlig vård och omsorg, vård och fostran av barn samt vanligt och sedvanligt liv i övrigt.

Hemservicen utgör ett led i stödtjänsterna för barnfamiljer. Med klienthushållen som måttstock kan det konstateras att totalvolymen av kommunernas hemservice krympte kraftigt på 1990-talet. År 1999 fick 21 000 barnfamiljer hemservice. Kommunerna har fördelat hemservicen bara till dem som befinner sig i en mycket svår livssituation, i första hand klientfamiljer inom barnskyddet. Samtidigt håller hemservicens uppgift att som ett stödsystem i ett tidigt skede förebygga problemsituationer för barnfamiljerna på att försvinna.

Barnskydd

Antalet barn som placerats utom hemmet ökade under hela 1990-talet. År 2000 hade 12 800 barn och unga placerats utom hemmet, 1,1 % av åldersklassen. Av dessa hade 7 300 omhändertagits. De vanligaste orsakerna till placering utom hemmet är att föräldrarna har rusproblem eller psykiska problem, som ofta leder till att vården av barnet försummas eller till familjevåld. I dag baserar sig placeringen allt oftare på att barnen har symptom som tar sig uttryck i skolsvårigheter, brottslighet eller drogmissbruk.

I barnskyddslagen bereds ändringar som syftar till att stärka barnens och familjernas rättsskydd och ställning som klienter inom barnskyddet genom att förbättra rätten till tjänster som motsvarar behovet. Detta eftersträvas bl.a. genom revidering och precisering av regleringen av de sanktioner och begränsningar som tillämpas inom barnskyddet samt genom precisering av lagen så att den bättre motsvarar kraven i grundlagen och i den allmänna förvaltningsrättsliga lagstiftningen på sistone.

System för utjämning av stora kostnader för barnskyddet

Systemet för utjämning av stora kostnader för barnskyddet har gällt sedan den 1 mars 1999. Systemet syftar till att utjämna den ekonomiska belastning som barnskyddet medför för enskilda kommuner och styra resurserna så att klienterna inom barnskyddet får ändamålsenliga tjänster i rätt tid oavsett kommunens ekonomiska situation.

För finansieringen av utjämningsystemet anvisas ett fast anslag i statsbudgeten, vilket uppgår till 50 % av de uppskattade totala barnskyddskostnaderna. Återstoden finansieras av kommunerna. Ett belopp som motsvarar statens finansieringsandel dras av i statsandelen för social- och hälsovårdens driftsutgifter i kommunerna. Specialomsorgsdistrikten svarar för det praktiska genomförandet av systemet.

De statistiska uppgifterna om utjämningsystemet är från 1999 och 2000. Till följd av tidpunkten för ikraftträdandet av systemet omfattar det förstnämnda året inte hela året. En tillförlitligare bild av hur systemet fungerar fås därför först för år 2000.

År 2000 utbetalades 371 milj. mk i utjämningsersättningar till kommunerna. Statens finansieringsandel uppgick till 165 milj. mk (45 %). År 1999 var statens andel 29 %. Statens andel täckte således inte under någotdera året hälften av utjämningskostnaderna. Det har förekommit stora skillnader mellan specialomsorgsdistrikten både i fråga om kostnadsbeloppen och i fråga om täckningen för statens andel av finansieringen.

År 2000 hade 263 kommuner sådana stora kostnader som omfattas av utjämningsen, alla kommuner med mer än 10 000 invånare. Av kommuner med mindre än 10 000 invånare fick 47 % ersättningar. I förhållande till invånarantalet har små kommuner haft mindre och helt tydligt mera sällan behov av kompensation av kostnaderna via utjämningsystemet än stora kommuner. Bland de små kommunerna finns det också sådana som fått ansenligt stora utjämningsersättningar. Till denna del fungerar systemet i enlighet med den ursprungliga avsikten. Systemet kännetecknas av att antalet dylika kommuner som fått utjämning för oförutsedda kostnader är litet jämfört med de kommuner som blivit tvungna att betala.

Tack vare utjämningsystemet har barnskyddsarbetet i kommunerna utvecklats i positiv riktning. Vårdplanerna har preciserats, samarbetet mellan olika aktörer har utökats och barnen har kunnat placeras och andra dyra barnskyddsåtgärder vidtas mera ändamålsenligt då kommunerna har fått ersättning för kostnaderna. Det har också upplevts som positivt att arbetstagarna har blivit mera kostnadsmedvetna. Detsamma gäller det regionala samarbetet mellan kommunerna.

Den främsta orsaken till missnöje har varit att systemet har upplevts som orättvist, vilket i hög grad har sin grund i att kommunerna har tolkat systemet som tilläggsfinansiering av barnskyddet och inte i enlighet med systemets natur som en utjämnning av kostnaderna som påminner om försäkringssystemet. Trots utjämnningen hade givetvis de kommuner som hade rikligt med stora kostnader som skulle ersättas det sämre ställt i fråga om barnskyddsutgifterna än kommuner som inte hade några sådana kostnader. Kommunerna upplevde det också som problematiskt att det var svårt att förutse den andel av finansieringen som de skulle få, eftersom andelen bestäms på basis av de utjämningsersättningar som utbetalas i regionen.

I synnerhet i stora kommuner anses den arbetsmängd som systemet kräver vara oskälig. Efterforskningen och bokföringen av familjernas kostnader med den exakt-het som systemet kräver har lett till att det har behövts extra arbetskraft, och i vissa kommuner innebär arbetet en nedskärning i socialarbetarnas klientarbete.

Många kommuner har önskat utveckla socialarbetet i en förebyggande riktning med tonvikt på öppenvård. Kommunens finansieringsandel i utjämningsystemet ses som ett minus för detta arbete. Systemet har i betydande grad ökat den administrativa arbetsmängden i både kommunerna och specialomsorgsdistrikten. En del av specialomsorgsdistrikten debiterar därför medlemskommunerna för en ersättning för förvaltningsandelen.

Tillgängliga uppföljningsuppgifter ger vid handen att det nuvarande systemet inte är tillfredsställande. Det är fråga om ett inbördes finansieringssystem för kommunerna, där de regionala variationerna i fråga om genomförandet är stora. Trots kritiken anses någon form av utjämningsystem vara nödvändig, om strävan är att garantera tillräckliga barnskyddstjänster i rätt tid i alla kommuner. Enligt responsen från kommunerna bör systemet förenklas och utvecklas t.ex. genom att självriskgränsen höjs så att bara verkligt stora kostnader ersätts eller genom att självriskandelen eller finansieringsansvaret graderas för olika typer av kommuner. Möjligheten att minska detaljrikedomen i fråga om de kostnader som skall beaktas bör också prövas. I fortsättningen utreds också ett alternativ till utjämningsystemet mellan kommunerna, vilket innebär att staten direkt kompenserar stora barnskyddskostnader och beloppet dras av från statsandelen till kommunerna för social- och hälsovårdens driftskostnader.

Mödra- och barnrådgivning

Mödra- ja barnrådgivningen skall upprätthålla och främja hälsan och välfärden för familjer som väntar barn och för småbarnsfamiljer. Inom rådgivningsarbetet accentueras allt mer vikten av att stöda föräldraskapet samt främja barnets och hela familjens psykosociala välfärd. Nätverket av rådgivningsbyråer är täckande och nästan 100 % av familjerna anlitar tjänsterna. Det är i hög grad barnrådgivningens förtjänst att hälsan är utmärkt hos barn under skolåldern. Rådgivningsbyråerna spelar en viktig roll när det gäller att stöda och se till att barnen får en sund uppväxt och mognad. Det övergripande vaccineringsprogrammet skulle aldrig ha blivit verklighet utan rådgivningsbyråerna.

På 1990-talet minskade antalet besök på både mödra- och barnrådgivningarna. Detta gäller också om man beaktar att antalet barn har minskat. Samtidigt har förhållandena för vissa barnfamiljer försämrats och riskerna och hoten mot välfärden har ökat. Föräldrarnas svåra situation avspeglas i barnens uppväxtförhållanden, och då borde också rådgivningsservicen kunna ge mera tid och stöd än normalt.

Inom rådgivningen träffar man nästan alla barn och deras föräldrar. Rådgivningen har därför goda möjligheter att varsebli problem och riskfaktorer i barnets utveckling samt att ingripa i dem. Trots det övergripande systemet beräknas det att ca 3 % av barnen inte alls eller bara sporadiskt omfattas av rådgivningstjänsterna. Denna kategori antas bli större.

I syfte att utveckla rådgivningsarbetet har social- och hälsovårdsministeriet tillsatt en expertarbetsgrupp med uppgift att utveckla barnrådgivningsverksamheten så att den svarar mot barnens och familjernas behov och bereda en rekommendation om utveckling av statistikförings- och datasystemet samt intensifiera samarbetet mellan olika instanser.

Fostrings- och familjerådgivning

Fostrings- och familjerådgivningen syftar till att skapa förutsättningar för trygga uppväxtförhållanden för barnen, höja familjernas och familjemedlemmarnas funktionsförmåga och psykosociala välbefinnande samt undanröja hinder som inverkar störande på dessa. Fostrings- och familjerådgivningen samarbetar ofta med instanser som förhandlar om annan medling i familjefrågor, elevvården i skolan samt även vårdnad om barn och umgängesrätt.

En utredning om den övergripande situationen 2002 inom familje- och fostringsverksamheten är ännu under beredning. För närvarande är de tillgängliga uppföljningsuppgifterna från 1997. Enligt uppgifterna upplöstes flera samkommuner för

fostrings- och familjerådgivning på 1990-talet. Samtidigt minskades personalen med 9 %. Köerna till rådgivningarna växte och väntetiderna blev längre. Åren 1991 - 1997 ökade antalet klientfamiljer med 38 %, antalet klienter med 40 % och antalet klientbesök med 46 %. År 1997 fanns det sammanlagt 127 servicepunkter, för närvarande är antalet 131. Merparten av fostrings- och familjerådgivningarna ägs av en enda kommun och verkar självständigt. Var femte rådgivningsbyrå ägs av en samkommun. Något fler än var femte rådgivning finns i anslutning till någon annan enhet inom social- och hälsovården.

För att verksamheten skall kunna genomföras och utvecklas på ett ändamålsenligt sätt förutsätts att resurserna ökas och att samarbetet också inriktas på att stödja basserVICEN för barn, unga och familjer.

Skolhälsovård och elevvård

Skolhälsovården är en fortsättning på den kontroll av barnets hälsa som inletts inom barnrådgivningen. Målet är att främja elevernas hälsa och stödja en sund livsstil. Till skolhälsovårdens uppgift hör också att främja hälsa och säkerhet i skolsamfundet.

På 1990-talet drabbades en förebyggande hälsovården och därmed även skolhälsovården hårdast av de inbesparingar i kommunerna som lågkonjunkturen förde med sig. Hälsokontrollerna av skoleleverna minskade. De resurser som frigjordes till följd av att hälsokontrollerna minskade riktades visserligen ofta på ett nytt sätt, t.ex. till hälsokontroller av barn och unga i s.k. riskfamiljer.

I mål- och verksamhetsprogrammet för social- och hälsovården 2000 - 2003 ingår en särskild rekommenderad åtgärd i fråga om skolhälsovården. Kommunerna uppmanas säkerställa tillräckliga resurser för skolhälsovården och elevvården. Social- och hälsovårdsministeriet har kommit överens med Stakes om att utforma kvalitetsrekommendationer för skolhälsovården. Rekommendationerna färdigställs under 2002.

Elevvård innebär främjande av elevernas fysiska, psykiska och sociala välbefinnande samt säkerställande av inlärningsförutsättningar. Genom elevvården främjas elevernas balanserade uppväxt och mognad samt likvärdiga inlärningsmöjligheter. Skapandet av en trygg och hälsofrämjande inlärnings- och arbetsmiljö är ett viktigt redskap inom elevvårdsarbetet. Stödet för varje elev bör basera sig på utvärdering av barnets individuella inlärningsförutsättningar och stödet bör förebygga, identifiera inlärningsssvårigheter och andra problem i ett tidigt skede, ingripa och hjälpa.

En trygghetsarbetsgrupp tillsatt av undervisningsministeriet har utrett säkerheten i elevernas studie- och arbetsmiljö. Arbetsgruppens förslag syftar till att minska psykiskt och fysiskt våld bland eleverna samt eventuellt fiffel och brottslig verksamhet.

Arbetsgruppen för elevvård, vars mandattid löpte ut i slutet av februari 2002, har utrett elevvårdens funktionsduglighet och arbetsfördelningen och de finansiella förhållandena mellan olika förvaltningsområden samt lämnar förslag till riksomfattande mål för utvecklingen av elevvården.

Mentalvårdsarbete bland barn och unga

Enligt befolkningsundersökningar har psykiska symptom hos barn ökat. Allvarliga psykiska störningar förekom hos ca 4 % och medelsvåra störningar hos ca 17 % av 8 - 9-åringarna. Det beräknas att ett barn av sex av alla barn med störningar får vård. För alla barn med allvarliga störningar rör sig siffran kring 40 %. Enligt vissa bedömningar kan någon psykisk störning observeras hos ungefär vart femte barn.

Situationen i fråga om mentalvårdstjänsterna 1999 utreddes av nio utredare. Den viktigaste slutsatsen i utredningen var att resurserna är njudda. Inom primärvården hade resurserna för mentalvårdsarbetet inte ökat trots att uppgifterna hade utökats. Det regionala utbudet av mentalvårdstjänster för barn och unga var ojämnt och skillnaderna mellan kommunerna var stora. Hälsovårdscentralerna, skolornas elevvård, barnskyddet, rådgivningarna i uppfostrings- och familjefrågor samt sjukhusen bildade ett oplanerat servicenät, som inte hade lätt att nå de hjälpbehövande ungdomarna. De största bristerna i fråga om mentalvårdstjänster för unga gällde identifiering av depressionstillstånd och inlärningsproblem av olika orsaker. Identifieringssvårigheterna och inledandet av vården har varit rätt problematiska med tanke på tidig utveckling i riktning mot utslagning.

En stor svaghet i servicesystemet för barn och unga var att systemet var splittrat. Den barnpsykiatriska akut- och krisvården var ställvis ytterst bristfällig. Dessutom kunde man inte tillgodose behoven av psykiatriska bäddplatser och dagsjukvård för barn samt den öppenvård som stöder dessa. Trots att lagen så förutsätter hade alla sjukvårdsdistrikt inte ordnat sjukvården för minderåriga åtskilt från vuxna. Förutom brister i anordnandet av servicen märktes att man ingrep för sällan och för långsamt i problem hos barn i skolåldern.

I rekommendationerna om utveckling av mentalvårdstjänsterna betonades vikten av att utveckla rehabiliterande stödfunktioner inom öppenvården och stödfunktioner som upprätthåller funktionsförmågan och mentalvårdstjänsterna för barn och unga samt att utveckla kunskaperna om mentalvårdsarbetet hos dem som arbetar med förebyggande arbete och inom basservicen.

På hösten 2001 utgav social- och hälsovårdsministeriet och Finlands Kommunförbund en kvalitetsrekommendation om mentalvårdstjänsterna. I rekommendationen understryks bl.a. vikten av att beakta barnens och de ungas ställning samt att allokeras tillräckligt med resurser till mentalvårdsarbetet. I rekommendationen struktureras

de viktigaste strukturella och funktionella omständigheter som högklassigt mentalvårdsarbete enligt praktiska erfarenheter är beroende av.

Den ändring av mentalvårdsförordningen som trädde i kraft den 1 januari 2001 (statsrådets förordning 1282/2000) ingrep i de förlängda kötiderna. I förordningen bestäms också om maximala tider för bedömningen av vårdbehovet och ordnandet av vård, samarbete mellan vårdenheterna och stödåtgärder inom den öppna vården. Bedömningen av behovet av vård och hur snabbt vården behövs skall göras senast inom tre veckor efter att remissen har anlänt till verksamhetsenheten inom den specialiserade sjukvården. Den vård som enligt utredningen är nödvändig skall ordnas senast inom tre månader efter bedömningen av behovet av vård. Kommunernas utökade skyldigheter beaktades genom att statsandelarna höjdes 2001. Avsikten var att öka mentalvårdsarbetet och mentalvårdstjänsterna så att finansieringen av det kommunala mentalvårdsarbetet skulle öka med ca 100 milj. mk.

Statsunderstöd till kommunerna för barn- och ungdomspsykiatriska tjänster

Med anledning av de brister som konstaterats i de barn- och ungdomspsykiatriska tjänsterna fogade riksdagen till budgeten för 2000 genom sina beslut ett anslag om 70 milj. mk i statsunderstöd till kommunerna avsett för psykiatriska tjänster för barn och unga personer och ett anslag om 45 milj. mk till budgeten för 2001 samt ett anslag om 3,16 miljoner euro till budgeten för 2002.

Enligt sjukvårdsdistrikten fyllde den extra satsningen på barn- och ungdomspsykiatrin ett verkligt behov. Av understödet för 2000 har sjukvårdsdistrikten använt ca 50 % för att förbättra basservicen och 43 % för den specialiserade sjukvården. Med understödet har det inrättats sammanlagt 385 tjänster, av vilka 77 är permanenta. Av tjänsterna har 90 % inrättats inom öppenvården. Med hjälp av understödet har man startat sammanlagt 304 projekt för utveckling av mentalvårdstjänsterna. Projekten har syftat bl.a. till att skapa nya förebyggande och vårdinriktade verksamhets- och arbetssätt. Med hjälp av understödet har man dessutom kunnat fullfölja betydande utbildningsprogram för arbetstagare inom mentalvårdsarbetet samt för intressegrupper som arbetar med barn och unga.

Trots goda erfarenheter av anslaget i form av understöd kan systemet inte permanentas. Kommunerna använder årligen ca 100 miljoner euro för barn- och ungdomspsykiatriska tjänster. Ett permanent statsunderstöd skulle med tiden förlora sin betydelse när kommunerna lär sig att beakta det i sina budgetar. Följden kan tvärtom bli att framskridandet av vissa projekt fördröjs när man stannar upp för att vänta på statsunderstödet i stället för att använda egna pengar.

Rusmedelsberoende mödrar och barn till missbrukande föräldrar

Svårt rusmedelsberoende mödrar är en stor utmaning för rådgivningsverksamheten och också för servicesystemet i övrigt. Det beräknas att 6 - 10 % av de gravida kvinnorna är beroende eller storförbrukare av rusmedel. Att den blivande modern är missbrukare utgör det största hotet utifrån för fostret. Enligt de nyaste bedömningarna löper årligen ca 4 000 - 6 000 foster risk för att utsättas för berusande medel. Årligen föds ca 650 barn med olika grader av alkoholskador. Missbruket ökar bland kvinnor och mödrar och ser alltmer ut att bli ett permanent fenomen. På rådgivningsbyråerna kan man identifiera mödrarnas alkoholproblem bättre än narkotika-problem, men alla mödrar anlitar inte mödrarådgivningstjänsterna.

Det beräknas att antalet FAS- och FAE-barn kommer att öka. Om den blivande modern inte förstår eller bryr sig om att hennes barn kan skadas av hennes missbruk, måste myndigheterna kunna ingripa.

Barn till missbrukande föräldrar befinner sig i en sämre position än andra barn. Familjens sociala umgänge med omgivningen förändras och minskar. En betydande del av de föräldrar som har rusmedelsproblem har också psykiska problem. Utvecklingen hos barn som växer upp i familjer där rusmedel används rikligt bör också stödas genom åtgärder som syftar till att bryta den kedja från generation till generation som hör samman med rusmedelsvanorna.

Tillsammans med Förbundet för mödra- och skyddshem utredde social- och hälsovårdsministeriet i fjol olika sätt att förbättra utvecklingen av tjänster som missbrukande gravida kvinnor och missbrukande kvinnor som fött barn behöver.

I år har Penningautomatföreningens avkastning riktats särskilt till hjälp för mödrar med rusmedelsproblem. Också en del av tillägget till statsandelen i budgeten för i år används för vård av mödrar med rusmedelsproblem.

Fysisk aktivitet bland barn och unga

Intresset för motion och idrott på fritiden har ökat bland ungdomarna. Av 3 - 18-åringarna uppger 874 000 barn och unga att de utövar idrott. De flesta idrottar med kamrater, i en idrottsförening eller ensamma på eget initiativ. Av barnen och ungdomarna uppger 166 000 att de aldrig idrottar. 376 000 barn och unga utövar idrott i en motions- eller idrottsförening, vilket innebär att rentav var tredje 3 - 18-åring deltar i föreningsverksamhet. Ungdomarna utövar allt flera grenar. Idrottandet i idrottsföreningar och aktivt sportande överlag minskar med åldern. Av pojkarna deltog närmare hälften i idrott i idrottsföreningarnas regi, av flickorna bara var tredje. Motion och idrott är en viktig del av ungdomskulturen. Också av dem som inte utövar

idrott i någon idrottsförening vill mer än hälften (53 %) komma med. Till hindren för ett utökat utbud hör bl.a. bristen på lokaler och ledare.

Det finns trots allt tecken på att konditionen hos de finländska ungdomarna försämras. Många miljö- och samhällsfaktorer minskar den naturliga fysiska aktiviteten och motionen, vilket utgör ett hot mot barns och ungas normala uppväxt och utveckling. I grundskolan och gymnasiet ingår i genomsnitt 1,7 timmar gymnastik per vecka, vilket är litet vid europeisk jämförelse. I försvarsmaktens konditionstest har det också konstaterats att uthålligheten och muskelkonditionen hos unga män har försämrats.

De hälsoproblem som bristen på fysisk aktivitet medför för barn och unga kommer fram så småningom, och därför är det svårt att bekräfta dem. Det händer lätt att de som inte motionerar som unga inte heller motionerar som vuxna. En stor utmaning för utvecklingen av motionerandet bland barn och unga är att få dem som motionerar lite att börja motionera mera.

Fysisk aktivitet är ett viktigt stöd för en sund uppväxt och utveckling hos barn och unga och tillhandahåller naturliga förutsättningar för utvecklingen av fysiska, psykiska och sociala färdigheter. Målet för fysisk aktivitet bland barn och unga är att skapa en trygg och trivsamt miljö som möjliggör daglig naturlig fysisk aktivitet och motion för alla barn och unga.

En sittande livsstil, avståndet till idrottsplatser och otryggheten i den fysiska aktiviteten är faktorer som avsevärt försvårar daglig fysisk aktivitet bland barn. Att ständigt vara inomhus har en passiverande effekt. Barn under skolåldern behöver inte något stort fält, utan ett avgränsat område på några meter är tillräckligt. I stadsmiljö är den radie som barn under skolåldern rör sig på 50 – 150 meter från hemmets dörr, också 7 - 9-åringar håller sig inom ett avstånd som är under 400 meter. De viktigaste platserna för fysisk aktivitet för barn i lågstadieåldern är gårdsplanerna i bostadsområdena och den övriga närmiljön kring hemmet samt skolgårdarna. Där äger tre fjärdedelar av barnens fysiska aktiviteter rum.

Vid stödandet av motionsverksamheten för barn och unga bör avseende fästas vid lika möjligheter att ägna sig åt motion och idrott på olika sätt och på olika nivåer. Barns och ungas idrottsintresse får inte vara beroende enbart av familjens ekonomiska förutsättningar.

Syftet med idrottslagen (1054/1998) är bl.a. att med idrottens hjälp stödja barns och ungas uppväxt och utveckling. Staten och kommunerna skall skapa de allmänna förutsättningarna för idrott. Enligt lagen skall idrottsverksamheten i huvudsak skötas av idrottsorganisationerna.

Enligt idrottslagen svarar undervisningsministeriet för idrottsväsendets allmänna ledning och utveckling och samordningen i idrottssamarbetet inom statsförvaltning

en. Också i betänkandet av den kommitté tillsatt av social- och hälsovårdsministeriet som funderat över hälsofrämjande motion är barn och unga en av huvudmålgrupperna. Ett principbeslut av statsrådet har beretts på basis av kommitténs arbete.

Utöver idrottsmöjligheter bör man vinnlägga sig om en stimulerande och trygg miljö för barnen. En arbetsgrupp vid undervisningsministeriet färdigställer före utgången av maj 2002 kvalitetskrav för en sund och trygg inlärningsmiljö.

Ungdomsarbete

Ungdomsarbetet baserar sig på lagen om ungdomsarbete, där det anges att målet är att förbättra de ungas levnadsförhållanden och främja medborgarverksamhet bland ungdomen. Det ungdomspolitiska syftet är att förbättra levnadsförhållandena för unga och att skapa förutsättningar för de ungas verksamhet i olika gemenskaper och uppväxt i medborgarsamhället. De ungas deltagande och påverkan i samhället stöds i syfte att utveckla samhället samt trygga och revidera demokratin.

Genom det grundläggande ungdomsarbetet främjas de ungas hobbyverksamhet och deltagande. Ett särskilt mål är att förebygga utslagning. Kommunerna ombesörjer, delvis med hjälp av statsandelar, stödjandet av de lokala ungdomsföreningarna och aktionsgrupperna, underhållet av ungdomslokaler, anordnandet av verksamheten och huvudsakligen också ungdomsverkstäderna.

Med stöd av lagen om ungdomsarbete utdelades år 2000 i statsunderstöd 6 891 000 euro till 64 riksomfattande ungdomsorganisationer och serviceorganisationer för ungdomsarbete. Enligt en undersökning av Finska Gallup deltar en majoritet av ungdomarna i olika ungdoms- och idrottsorganisationers verksamhet. Med stöd av lagen om ungdomsarbete understöds också tio riksomfattande ungdomscentraler, som ordnar läger- och naturskolor, barn- och ungdomsläger, kortvarig utbildning i ungdomsarbete samt aktiverings- och rehabiliteringskurser för unga i anslutning till förebyggande av utslagning samt verksamhet även för barnfamiljer.

För närvarande verkar omkring 220 ungdomsverkstäder med stöd från Europeiska socialfonden och med nationellt stöd. De ordnar årligen verksamhet för ca 10 000 arbetslösa ungdomar i sexmånadersperioder. Antalet verkstadsanställda uppgår till 800 - 900, av vilka största delen är visstidsanställda. Verkstadsverksamheten syftar till att förbättra de ungas livskompetens, att motivera och vägleda till utbildning samt att finna en yrkesbana. Verkstäderna utgör ett viktigt led i arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte och också i förebyggande narkotikaarbete.

Under de senaste åren har olika typer av ungdomsfullmäktige startats i kommunerna och andra delaktighetsprojekt för ungdomar, vilka erbjuder ungdomarna möjlighet

att påverka. Ungdomsfullmäktige finns redan i mer än 100 kommuner och de håller på att bli verkliga forum för ungdomarnas möjligheter att påverka.

Inom sektorn för ungdomsverksamhet utreder undervisningsministeriet de ungas levnadsförhållanden och utvecklingen av dem med hjälp av ungdomsbarometrar, indikatorer som beskriver ungdomarnas levnadsförhållanden samt utökad ungdomsforskning. Under de senaste åren har stödandet av skolelevernas eftermiddagsverksamhet samt förebyggande narkotikaarbete ägnats särskild uppmärksamhet inom ungdomsarbetet.

Definitionen av basservicen inom ungdomsarbetet utgör en viktig utmaning 2002. Alla ungdomar i hela landet bör tillhandahållas basservice på någon nivå. För detta förutsätts att det kommunala ungdomsarbetet omorganiseras, i synnerhet i små kommuner. Systemet för ungdomsarbetet består av ett nätverk av kommuner, församlingar och ca 1 000 riksomfattande ungdomsorganisationer samt 7 000 lokala föreningar samt uppskattningsvis omkring 5 000 heltidsanställda ungdomsarbetare.

5. Inkomstöverföringar för barnfamiljer

Den positiva ekonomiska utvecklingen på 1980-talet möjliggjorde många familjepolitiska reformer. Den ekonomiska depressionen på 1990-talet framtvängde i sin tur nedskärningar i utgifterna för den offentliga ekonomin. En del av nedskärningarna har gällt förmåner till barnfamiljerna. Trots nedskärningarna ändrades inte den grundläggande strukturen för social trygghet.

Det familjepolitiska stödet syftar till att för sin del ge familjerna skäliga ekonomiska och funktionella ramar för livsföringen, vilka främjar en trygg uppväxt och utveckling för barnen. År 2000 uppgick det familjepolitiska stödet till ca 25 mrd. mk, 3,2 % av bruttonationalprodukten. Samhällets stöd per barn till barnfamiljerna är nu något mindre än för tio år sedan. Vid en europeisk jämförelse befinner sig det finländska stödet till barnfamiljerna på genomsnittsnivå.

I syfte att balansera statsekonomi skars inkomstöverföringarna till barnfamiljer ned med sammanlagt närmare 2 mrd. mk åren 1995 och 1996. Nedskärningarna gällde barnbidraget, stödet för hemvård av barn och föräldradagpenningarna. Det var fråga om en ändring av tyngdpunkten, därför att rätten till av kommunen anordnad dagvård samtidigt utvidgades. Under de senaste åren har antalet mottagare av familjepolitiska förmåner minskat då antalet barn har minskat.

Det största stödet till barnfamiljerna kanaliseras via barnbidraget. Avsikten är att barnbidraget skall täcka de utgifter som underhållet av barnen medför för familjerna. Barnbidraget utbetalas tills barnet fyller 17 år. Strukturen för barnbidragssystemet

har hela tiden baserat sig på ett barnspecifikt stöd, med hjälp av vilket de kostnader som barnen föranleder har utjämnats mellan barnfamiljer och barnlösa hushåll. Barnbidraget är inte indexbundet. Nivån på barnbidraget har inte ändrats sedan 1995.

Genom utveckling av föräldradagpenningarna och systemen med familjeledigheter har man strävat efter att erbjuda föräldrarna lika möjligheter att delta i vården av barn och ytterligare utöka familjernas valmöjligheter. Miniminivån för föräldradagpenningarna har inte ändrats sedan 1996. Andelen mödrar som får minimiföräldradagpenning har inte återgått till den nivå på 6 % som gällde före den ekonomiska depressionen, utan stannat vid 27 %.

Utkomststöd är en form av utkomstskydd i sista hand. I utkomstskyddsreformen 1998 sänktes grunddelarna för barn och i grunddelen intogs en andel om 7 % som självrisk för boendeutgifter. När sysselsättningen har förbättrats har antalet barnfamiljer som får utkomststöd minskat. År 2000 fick 11 % av barnfamiljerna utkomststöd, medan 14 % hade fått utkomststöd 1994.

Barnförhöjningarna i systemen för utkomstskyddet har syftat till att trygga minimiutkomsten och förbättra ersättningarna för inkomstbortfall i barnfamiljerna. På 1990-talet hade många av barnförhöjningarna inom socialskyddsformånerna slopats. År 2002 återintogs barnförhöjningarna i folkpensionen. Vid ingången av 2002 höjdes barnförhöjningarna i arbetsmarknadsstödet till en nivå som motsvarar grunddagpenningen enligt lagen om utkomstskydd för arbetslösa.

Stöd för boende

Den ökade arbetslösheten på 1990-talet ökade också avsevärt behovet av bostadsbidrag. Då man samtidigt med den sänkta inkomstnivån och de höjda hyrorna blev tvungen att skära ned på bostadsbidragsutgifterna genom striktare inkomstprövning, kvarstod som mottagare av bostadsbidraget till största delen sådana hushåll som omfattades av någon utkomstskyddsformån. I dag riktas ca 57 % av bostadsbidraget till barnfamiljer.

Regeringen förbättrade grunderna för bostadsbidraget 1998 genom att höja de inkomstnivåer som berättigar till bostadsbidrag till fullt belopp. Revideringen medförde till största delen förmåner för en- eller tvåpersoners hushåll, men även barnfamiljernas stödgrunder förbättrades.

Vid ingången av 2002 förbättrades bostadsbidraget genom att de maximihyror som godkänns i bostadsbidraget höjdes, i synnerhet på områden där boendeutgifterna är

höga. Reformen gagnar barnfamiljer, eftersom de oftare än den övriga befolkningen bor på orter där hyresnivån är hög och oftare bor i hyresbostäder.

I regeringsprogrammet och i regeringens bostadspolitiska strategi har framförts att samordningen av bostadsbidraget och utkomststödet bör fortgå genom att i synnerhet barnfamiljernas ställning förbättras. Denna reform för ökat stöd till barnfamiljer med låga inkomster har ännu inte kunnat genomföras inom de statsekonomiska marginalerna. Avsikten är dock att reformen skall genomföras så snart de statsekonomiska förutsättningarna har förbättrats.

I syfte att utöka utbudet av hyresbostäder till ett överkomligt pris har man strävat efter att placera aravahyresbostäder i huvudstadsregionen, dess randkommuner och de största tillväxtcentrumen. I enlighet med regeringens bostadspolitiska strategi och samarbetsdokumentet för huvudstadsregionen främjas åtgärder med hjälp av vilka antalet hyres- och bostadsrättsbostäder till ett överkomligt pris kan höjas från dagens nivå i huvudstadsregionen och andra stora tillväxtcentra.

6. Faktorer som hotar barns och ungas välfärd

Merparten av de finländska barnen mår bra och på många sätt också bättre än tidigare. Barnens välbefinnande och illabefinnande hör samman med det omgivande samhället, levnadsförhållandena, familjeförhållandena och skolsamfundet. I bakgrunden till barnens illabefinnande döljer sig ofta föräldrarnas illabefinnande. Den försvagade gruppgemenskapen ökar risken för att föräldrarnas svårigheter avspeglar sig hos barnen. Föräldrarnas psykiska problem och rusmedelsproblem, familjekriser och den oskäligen belastningen i arbetslivet innebär alltid en risksituation för barnet och ofta ett behov av särskilt stöd. På individnivå och för en liten grupp kan problemen rentav leda till godtyckligt beteende och komma till uttryck i mycket allvarliga påföljder, vilket påvisas av de tragiska och sorgliga brott mot liv som framkommit under det senaste året och där förövarna har varit ungdomar.

En snabb frigörelseutveckling hör ungdomsåren till. Ett led i detta är att ungdomarna vill pröva sina vingar. Omdömesförmågan håller dock bara på att utvecklas, och därför behöver ungdomarna både hemmets och skolans stöd. Njugg utkomst, alltför jäktande eller långa arbetsdagar, arbetslöshet, utmattning och mentala störningar, i synnerhet depression, kan tära på föräldrarnas krafter. I dag är belastningen i arbetslivet för föräldrarna ett av de största problemen. Faktorer som påverkar föräldrarnas orkande överförs också till välbefinnandet hos barnen och ungdomarna i familjen.

I den ungas tidigare historia kan också finnas faktorer som medför risk för psykiska problem och snedvridning i utvecklingen. Emotionella störningar och beteendestörningar i barndomen innebär starka prognoser för framtida problem, om man inte har

ingripit i ett tillräckligt tidigt skede. Barns och ungas våldsamma beteende är en av de stora framtida utmaningarna såväl för fostrarna i hemmet, inom dagvården och i skolan som för arbetstagarna inom olika servicesystem.

Skolan har stor betydelse för de ungas framtid. Skolans njudda resurser minskar lärarnas möjligheter att styra elevernas sociala och emotionella utveckling. Skolan bör för sin del övervaka de ungas skolgång, beteende, förseningar och utförande av hemuppgifter. Obehandlade inlärningssvårigheter och dålig skolframgång på de lägre klasserna till följd av dem är en stark riskfaktor för en dålig studie- och arbetskarriär under ungdomsåren och som vuxen. Att det går dåligt i skolan är en risk för den unga människans utveckling. Inom kort fås utbildningsstyrelsens utvärderingsuppgifter om elevvården, och efter det fattas beslut om hur elevhandledningen skall utvecklas.

Som ett nytt läroämne i grundskolan ges undervisning i hälsokunskap sammanlagt 3 årsveckotimmar i årskurs 7 - 9. I de lägre årskurserna ges undervisning i hälsokunskap i samband med den övriga undervisningen. Målet är att eleverna skall tillägna sig hälsokunskaper och hälsofärdigheter samt hälsofrämjande attityder och få bättre färdigheter än för närvarande att bedöma värderingar i anslutning till hälsan.

Barn och unga behöver stöd och uppsikt av vuxna. Ett gott grannskap och övriga sociala nätverk erbjuder gemenskap, socialt stöd och beteendemodeller. Upprepade flyttningar orsakar förändringar i barnens uppväxtmiljö. Det blir svårt för barnet att få ett naturligt fotfäste i samhället.

Vid stödandet av barns och ungas välbefinnande är det viktigt att bry sig om och att vinnlägga sig om de grundläggande förutsättningarna i vardagslivet. Utslagningshotet växer när barnens eller de ungas livssituation försvåras och olika riskfaktorer tilltar. Man bör fästa avseende vid att identifiera störningar i barnens utveckling och omedelbart ingripa i faktorer som hotar välbefinnandet. Social- och hälsovårdspersonalen och andra som arbetar med barn och unga bör tillsammans införa verksamhetsprincipen för ingripande i ett tidigt skede i servicesystemet i samhället. Å andra sidan bör alla i den närmaste omgivningen ingripa i faktorer som hotar barnens uppväxt. Vid social- och hälsovårdsministeriet pågår ett omfattande projekt för ingripande i ett tidigt skede, vilket ökar beredskapen hos dem som arbetar med barn och unga att observera barnens och de ungas problem i ett tidigt skede.

I lagen om ungdomsarbete sägs att för ungdomsverksamheten svarar huvudsakligen de unga och deras sammanslutningar samt ungdomsorganisationerna. Enligt organisationernas egna uppskattningar är knappt en miljon ungdomar verksamma i ungdomsorganisationer. Ungdomsverksamheten utgör ett viktigt led i den finländska medborgarverksamheten, där utgångspunkten är självständig organisationsverksamhet. Målet är att erbjuda alla ungdomar en egen plats där de kan förverkliga sig själva via ungdoms-, idrotts- eller kulturorganisationer, eftermiddagsverksamhet eller olika delaktighetsprojekt för unga.

Åren 1990 - 2000 flyttade ca 88 000 utlänningar till Finland, vilka fortfarande bor här. Av dessa var nästan var fjärde under 14 år vid flyttningstidpunkten. Kulturella och språkliga minoriteter ställer nya krav också på anordnandet av basservice, i synnerhet inom dagvården och i skolorna. Dessutom bör avseende fästas vid de övriga familjemedlemmarnas möjligheter att få fotfäste i det finländska samhället. På så sätt kan man undvika situationer där barnens och föräldrarnas olika beredskap att fungera i samhället orsakar till och med hårda konfliktsituationer mellan barnen och föräldrarna. Tjänster för invandrare inom ungdomsarbetet är viktiga redskap i detta arbete. Framgångsrik placering av föräldrarna i det finländska samhället främjar och tryggar en positiv utveckling också för barnen.

Specialgrupper bland invandrar- och flyktingbarnen utgörs av barn som kommit ensam och ungdomar som kommit till landet under senare ungdomsår och som inte fått någon grundläggande utbildning i sitt hemland. Bägge grupperna behöver särskilt stöd för att de skall integreras i samhället.

Hälsotillståndet hos barn och unga

Största delen av de finländska barnen är friska och mår bra. Barnens hälsa har ständigt förbättrats, om måttstocken är dödligheten bland barn. Spädbarnsdödligheten hör fortfarande till de lägsta i världen. Antalet dödsfall bland barn minskade på 1990-talet. Minskningen gällde både dödsfall på grund av sjukdom och dödsfall i samband med olyckshändelser. Nästan alla som avlidit innan de fyllt ett år har dött på grund av sjukdom. Den vanligaste dödsorsaken bland barn över ett år är olycksfall. Smittsamma sjukdomar med dödlig utgång har minskat snabbt.

Barns och ungas hälsa har utvecklats i positiv riktning, men den upplevda hälsan har inte utvecklats i samma positiva riktning – olika symptom har samtidigt ökat. Spektret för symptom och sjukdomar hos barn har förändrats under de senaste decennierna. Bland annat övervikt, astma, allergier, diabetes- samt beteende- och kontaktstörningar har ökat. Detsamma gäller inlärningsstörningar och psykiska symptom hos barn i förskole- och skolåldern. För närvarande har Finland den högsta incidensten för ungdomsdiabetes i världen. Aborter hos tonåringar minskade fram till 1994, men efter det har de ökat. Av könssjukdomarna har klamydia blivit allmännare bland ungdomarna.

Uppgifterna om välbefinnandet och hälsan hos barn i skolåldern ger vid handen att den positiva utvecklingen fick en negativ riktning på 1990-talet. Det har blivit allt vanligare att barnen mår dåligt och illabefinnandet har blivit allt svårare. Det viktigt att redan under barndomen förebygga olika sjukdomar, såsom hjärt- och kärlsjukdomar, vuxendiabetes, stöd- och rörelseorganens sjukdomar och psykiska problem. Många levnadsmönster och vanor, t.ex. kost- och motionsvanor, formas redan under

barndomen och ungdomstiden. Ett exempel på lyckade resultat av den förebyggande verksamheten är att tänderna är i utmärkt skick hos barn och unga tack vara effektiva förebyggande åtgärder inom tandvården.

Trots att majoriteten av barnen i Finland mår bra har vart tionde barn i skolåldern någon defekt, skada eller sjukdom som kan konstateras med medicinska metoder och som förutsätter vård. Om man också beaktar de psykiska problemen och inlärningsproblemen har det beräknats att ungefär vart tredje barn behöver någon form av specialåtgärder. De största hälsoproblemen hos våra skolelever hänför sig till den mentala hälsan. Depression är det viktigaste psykiska problemet hos barn i skolåldern. Enligt undersökningar har depressionen ökat under de senaste åren.

Barns välbefinnande eller illabefinnande har ofta sina rötter i den tidiga barndomen. Eventuella svårigheter i uppväxtmiljön kan ofta förutses redan under graviditeten och störningar i barnets utveckling observeras ofta före det tredje levnadsåret. Välbefinnandet hos barn i skolåldern och utmaningarna för skolhälsovården påverkas av hur väl de kommunala välfärdstjänsterna stöder barnfamiljerna före skolåldern.

Tobaksrökning bland ungdomar

Under de senaste åren har antalet tobaksrökande ungdomar i Finland stabiliserats: en fjärdedel av de unga finländarna röker regelbundet. Tobaksrökningen har minskat bland pojkarna men ökat bland flickorna. Med dagens åtgärder har man kunnat säkerställa att situationen stabiliserats, men man har inte lyckats minska på tobaksrökningen bland ungdomarna. Tvärtom finns det tecken på att tobaksrökningen tilltar. I ljuset av internationella jämförelser är det också oroväckande att de finländska ungdomarna börjar pröva på tobaksrökning tidigare än sina jämnåriga på andra håll i världen.

Den som börjar röka tidigt utsätts för största möjliga hälsorisk. Den unga kroppen utvecklas och är speciellt känslig för tobakens skadeverkningar. Tobaksrökningen tycks också bidra till att ungdomarna prövar på och börjar använda narkotika. Narkomanerna har först varit rökare. Enligt Stakes undersökning av skolhälсан hade 49 % av de skolelever som röker prövat på drogande medel, av ickerökarna bara 4 %.

Genom att höja åldersgränsen för försäljning av tobaksprodukter till 18 år har man lyckats minska tobaksinköpen bland 12 - 14-åringar. Reklam för tobaksprodukter förekommer knappast alls i Finland, men den internationella tobaksreklamen är ett problem. Reklam förekommer i synnerhet i underhållning och annan information som riktar sig till ungdomar.

Ungdomar förknippar tobaksrökning med vuxenlivet och de har en felaktig uppfattning om att det är lätt att sluta röka. Nikotinets beroendeframkallande verkan är nästan i klass med heroinets. Trots sälj- och importförbud i fråga om snus har användningen av snus tilltagit på ett alarmerande sätt bland pojkar.

Ett av målen i statsrådets principbeslut om folkhälsoprogrammet Hälsa 2015 är att få tobaksrökningen bland 16 - 18-åringar att sjunka till under 15 % före år 2015. På initiativ av social- och hälsovårdsministeriet har en ny strategi för främjande av barns och ungas hälsa och ickerökning beretts. I strategin betonas att en sund livsstil och en rökfri livsmiljö hör vuxenlivet till.

Regeringen har nyligen avlåtit en proposition med förslag till åjourföring av tobakslagen. Ändringarna stöder också ickerökning bland barn och unga. Likaså bereds en rekommendation om avgiftning för tobaksrökare, där unga tobaksrökare är en av målgrupperna.

Rusmedelsbruk bland unga och förebyggande av det

Trots att gränserna har öppnats och trots den internationella trenden är alkoholen fortfarande det huvudsakliga rusmedlet för finländska ungdomar. Dryckesvanorna har inte heller ändrats speciellt mycket under de senaste åren. Enligt ESPAD-undersökningen, som jämför länderna i Europa, rör sig andelen ungdomar som förtärt alkohol under de 12 senaste månaderna på europeisk genomsnittsnivå (86 % av de ca 15 - 16-åriga som svarade på förfrågan). Jämfört med andra europeiska ungdomar dricker de finländska ungdomarna dock i betydande grad för att bli fulla. Rusmedelsbruket är likaså förenat med blandmissbruk av alkohol och tabletter, vilket blivit vanligare.

Testbruket av narkotika ökade betydligt på 1990-talet. Ett uttryck för detta är att användningen av cannabis ökat bland 15 - 16-åringar. Jämfört med övriga EU-länder är narkotikabruket småskaligt i Finland. De ungas attityder till i synnerhet lindriga droger har dock helt tydligt blivit tolerantare. Cannabis är den mest använda narkotikan.

Det ökade testbruk som fick sin början på 1990-talet ser ut att ha brutits under de senaste åren. Narkotikamissbruket kan trots allt öka ytterligare. Oroväckande utvecklingstrender i anslutning till missbruket är att problemen anhopas hos unga åldersklasser, att infektionssjukdomar sprids till följd av intravenösa droger samt att narkotika medför dödlighet och brottslighet. Det har beräknats att det finns ca 11 000 - 14 000 missbrukare av amfetamin och opiater, i första hand heroin. Av dem är ca 40 - 50 % ungdomar i åldern 15 - 25 år.

Plötsliga dödsfall i samband med heroinmissbruk har ökat sedan 1996. År 1995 inträffade bara ett dödsfall i anslutning till heroin i Finland. År 1998 dog 27 personer av en överdos och år 1999 var antalet redan uppe i 46. År 2000 påträffades heroin i 60 dödsfall. År 2001 hölls motsvarande siffra under 30.

Den HIV-epidemi som snabbt blev allt allmännare åren 1998 - 1999 och som orsakades av det intravenösa bruket av narkotika ser ut att visa de första tecknen på att ha börjat avta. År 1998 rapporterades 81 fall av HIV-smitta. År 1999 och 2000 var motsvarande siffra 145. Andelen smittor till följd av att narkotika intagits intravenöst ser ut att ha minskat jämfört med rekordsiffran 1999. År 1999 uppgick andelen till 60 % av alla smittor, medan den uppgick till bara 38 % år 2000 och 37 % år 2001.

Med anledning av den förvärrade narkotikasituationen beslöt statsrådet i oktober 2000 att effektivisera narkotikapolitiken. Målet är att stoppa tillväxten av narkotikabruket och narkotikabrottsligheten och minska både efterfrågan och utbudet på narkotika. I syfte att förebygga att unga prövar på narkotika beslöt statsrådet att höja det anslag för främjande av hälsa som riktas till dem som utför förebyggande drogarbete, kommunerna samt nykterhets- och folkhälsoorganisationerna. I budgeten för 2002 har kommunerna dessutom anvisats ett anslag om 7,57 miljoner euro för anordnande av vård för narkomaner.

Begränsning och kontroll av bruket av narkotika och rusmedel överlag är ett led i social- och hälsovårdsministeriets strategi för verksamheten inom den närmaste framtiden. Man försöker nå målet genom att effektivisera narkotikakontrollen, förebygga försök och bruk av narkotika samt underlätta uppsökandet av vård och höja yrkeskompetensen inom vårdarbetet och det förebyggande arbetet kring drogproblemen. Särskilt avseende fästs vid vikten av att förebygga bruket av tobak, alkohol och narkotika bland 12 - 14-åringar.

Man försöker också förebygga narkotikabruket med hjälp av nya upplysningskampanjer. På hösten 2001 startade Centret för hälsofrämjande en omfattande medie-kampanj gällande narkotika, som syftar till väcka en offentlig debatt om narkotika och bredda debatten. Kampanjen finansieras av social- och hälsovårdsministeriet samt Penningautomatföreningen. En led i kampanjen är webbsidorna "kokototutus.com" och "puolitotuus.com", som riktar sig till ungdomar och som innehåller information om narkotika, skador som narkotikabruket orsakar, lagstiftning och vårdmöjligheter. Sidorna är också ett diskussionsforum, som sporrar människor att delta och ta reda på vad andra har att säga i narkotikafrågor.

År 2001 inleddes förebyggande narkotikaarbete inom ungdomsverksamheten med ett anslag om 2 milj. mk. I budgeten för 2002 höjdes anslaget till 841 000 euro. Anslaget för i år fördelades på 70 projekt, där det i första hand är fråga om att utbilda kommunala ungdomsarbetare, handledare för ungdomsverkstäder och organisatio

ners ungdomsarbetare i att identifiera narkotikaproblem hos ungdomar och ingripa i ett tidigt skede.

Ungdomsarbetslöshet

Efter depressionsåren har ungdomsarbetslösheten sjunkit snabbare än arbetslösheten i övrigt. Ungdomsarbetslösheten har sjunkit med nästan det dubbla jämfört med den totala arbetslösheten. Enligt arbetsförmedlingsstatistiken sjönk det totala antalet arbetslösa arbetssökande med 37 % från år 1993 till år 2001, medan ungdomsarbetslösheten sjönk med ca 63 % under motsvarande tidsperiod. I och med att den världsökonomiska tillväxten har blivit långsammare har den allmänna minskningen av arbetslösheten blivit långsammare under de senaste månaderna, detsamma gäller ungdomsarbetslösheten. I fjol sjönk den totala arbetslösheten med ca 6 % och ungdomsarbetslösheten med ca 7 %.

Ungdomsarbetslösheten är mycket kortvarigare än för övriga åldersklasser. Av unga arbetslösa är bara 2 % långtidsarbetslösa, medan motsvarande andel för alla arbetslösa är 27 %. Ungdomarna har i allmänhet mera valmöjligheter än andra åldersklasser. De kan t.ex. fortsätta att studera, utföra beväringstjänst eller ta emot kortvariga anställningar, t.ex. sommarjobb.

Vid internationell jämförelse är ungdomsarbetslösheten i Finland fortfarande förhållandevis hög. Enligt den senaste statistiken var ungdomsarbetslösheten i EU-länderna under ca 15,2 % under tre fjärdedelar av året 2001. Enligt Statistikcentralens uppgifter var ungdomsarbetslöshetsgraden i Finland 19,9 %. I Finland höjs siffrorna för ungdomsarbetslösheten av att rikligt med skolelever och studerande på heltid söker sig till arbetsmarknaden. En orsak är att i Finland är ferierna vid läroanstalterna förhållandevis långa. I Statistikcentralens arbetslöshetssiffror för 2001 ingick i genomsnitt 44 000 skolelever eller studerande på heltid.

Av de arbetslösa ungdomarna vid Arbetskraftsbyråerna saknar 40 % yrkesutbildning. I synnerhet ungdomar som bara genomgått grundskolan har de sämsta utsikterna att få ett fast arbete. Det primära målet för Arbetskraftsbyråernas tjänster och åtgärder är att vägleda ungdomar till utbildning för att skaffa sig yrkesfärdigheter. Förebyggande av ungdomsarbetslöshet är en viktig utgångspunkt för Arbetskraftsservicen och myndigheternas samarbete.

Tjänster och åtgärder som riktar sig till arbetslösa unga arbetssökande betonar aktiva åtgärder och vägledning till utbildning i stället för passivt arbetslöshetsstöd. Inom arbetsministeriets verksamhetsområde säkerställs åtminstone efter sex månader en arbets- eller utbildningsplats eller någon annan Arbetskraftspolitisk åtgärd som stöder möjligheterna att få arbete för arbetslösa unga. Cirka 35 000 arbetslösa ungdomar är månatligen klienter inom Arbetsförmedlingen vid Arbetskraftsbyråerna. Dess

utom finns det riktligt med arbetssökande som förvärvsarbetar eller studerar och som anlitar arbetsförmedlingsservice samt personer som använder sig av självbetjäningen. Vid många av de stora Arbetskraftsbyråerna finns unga rådgivare som specialiserat sig på arbetsförmedlingsservice för ungdomar. Vid Arbetskraftsbyråerna får ungdomarna information och råd av utbildningsrådgivarna i fråga om alla utbildningsmöjligheter och möjligheter i arbetslivet. Av yrkesvalspsykologernas kunder är ca 40 % unga under 25 år, vilka får hjälp med att välja utbildning och yrke.

I lagen om arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte förutsätts att unga under 25 år deltar i av kommunen anordnad arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte, om det anses ändamålsenligt. Lagen syftar till att aktivera unga för att underlätta deras inträde på arbetsmarknaden, höja livskompetensen samt förebygga utslagning i ett tillräckligt tidigt skede. Arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte gäller unga som har det sämst ställt. I samband med aktiveringsplaneringen granskar man den ungas hela livssituation och söker tillsammans med myndigheterna och den unga själv den helhet av aktiveringsåtgärder och stödtjänster som bäst lämpar sig för att hjälpa honom eller henne. De första uppgifterna från hösten 2001 ger vid handen att färre ungdomar än beräknat omfattas av lagens tillämpningsområde, därför att en större del än beräknat av de arbetslösa ungdomarna har anlitat andra former av service.

Utslagning i fråga om utbildning

Ungdomsbarometern 2001 bekräftar uppfattningen att de unga sätter värde på utbildning. Ungdomarna antar att utbildning ökar deras möjligheter att få arbete. Merparten av ungdomarna fortsätter att studera efter grundskolan och gymnasiet. Av dem som gick ut grundskolan 1999 fortsatte 55 % i gymnasiet, 35 % med yrkesutbildning och 3 % på tionde klass i grundskolan. Omkring 7 % fortsatte inte med någon form av utbildning. Valet av yrkesbana i unga år står ofta på osäkra grunder.

Trots att största delen av ungdomarna fortsätter att studera efter grundskolan och studentexamen, har antalet unga som avbrutit sina studier ökat kontinuerligt. Detta försvårar på många sätt deras möjligheter att få fotfäste i samhället. Utan yrkesutbildning ökar risken för bestående utslagning på arbetsmarknaden.

När sysselsättningsläget är gott blir det allt vanligare att också framgångsrika studerande avbryter sina studier. Arbetslivet lockar unga ut ur läroanstalterna och slutförandet av studierna fördröjs åtminstone tillfälligt. Här borde också arbetslivet känna sitt ansvar och säkerställa att studerandena kan slutföra sina studier.

I samband med revideringen av yrkesinriktade grundexamina har undervisningsministeriet vidtagit åtgärder som syftar till att minska avbrytandet av utbildningen. Antalet studerande som avbryter studierna minskas genom revidering av sätten att delta i utbildning på andra stadiet och genom omsorg om tillgången till särskilt stöd.

Utslagning under utbildningens gång kan oftast förebyggas genom intensivt multi-professionellt samarbete, informationsutbyte och växelverkan mellan skolan och hemmet.

Brott som begås av ungdomar

Under den senaste tiden har hela vårt samhälle talat om brott som begåtts av ungdomar. Enligt statistiken har det totala antalet brott som begåtts av ungdomar dock hållits på en rätt jämn nivå under de senaste tio åren. När man granskar brott som begåtts av ungdomar kan man konstatera att stöldbrotten har minskat men att miss-handel och skadegörelser har ökat. Antalet brott mot liv som begåtts av personer under 18-år ökar. Narkotikabrotten har ökat betydligt. Ungdomarnas våldshandlingar avviker från de vuxnas i det att offren ofta är obekanta för förövaren.

En kommitté tillsatt av justitieministeriet bereder en reform av påföljdssystemet för unga förbrytare. Samtidigt utvärderas de gällande bestämmelserna om förundersökning och domstolsbehandling av brott som begåtts av ungdomar. Dessutom söks nya metoder för samarbete på bred basis i brottmål som gäller ungdomar.

I ett pågående försök kan den som begått ett brott innan han eller hon fyllt 18 år dömas till ungdomsstraff. Förfarandet tillämpas, om böter anses vara en otillräcklig påföljd och vägande skäl inte kräver att ovillkorligt fängelsestraff döms ut. Dessutom förutsätts att ungdomsstraffet kan anses motiverat för att nya brott skall förebyggas och för att förövarens möjligheter att klara sig i det sociala livet skall främjas. Ungdomsstraffet består av ungdomstjänst och övervakning.

Statsrådet har fattat ett principbeslut om ett nationellt program för brottsförebyggande. Hittills har drygt hälften av kommunerna gjort upp en lokal plan för brottsförebyggande.

Kommunerna verkställer medling i brott- och tvistemål, men verksamheten omfattar ännu inte alla kommuner. Målet är ett system som omspannar hela landet, och innehållet kommer eventuellt att regleras i lag.

Under ledning av justitieministeriet genomfördes ett försök med påskyndat processande i fråga om brott som begåtts av ungdomar. Resultaten var positiva eftersom behandlingstiderna förkortades betydligt.

Barn och familjevåld

Våld mot barn står ofta i samband med våld inom familjen. Barnet kan då vara åskådare, objekt men också aktör. Barnmisshandel kan förekomma i form av fysisk eller psykisk misshandel, sexuellt eller ekonomiskt utnyttjande och försummelse.

Enligt undersökningar upplever var femte kvinna fysiskt våld i sitt nuvarande parförhållande. På basis av detta kan det beräknas att ca 200 000 barn lever i en atmosfär av våld och rädsla i Finland.

Det är känt att den som utsatts för våld eller försummelse som barn löper större risk att bli våldsam i vuxen ålder. Genom att förebygga familjevåld och våld mot barn kan man ofta bryta den våldsspiral som går vidare från generation till generation. Samhället har en viktig roll när det gäller att observera, ta hand om och förebygga våld. När det gäller att förebygga våld mot barn intar arbetstagare inom hälso- och sjukvården, i synnerhet arbetstagare på akutupoliklinikerna, en viktig position. Skolhälsovården bör också ha större beredskap att ingripa i våldet.

Som ett led i regeringens jämställdhetsprogram inledde social- och hälsovårdsministeriet 1998 ett femårigt projekt för förebyggande av våld mot kvinnor och prostitution. Syftet med projektet är att utforma ett förslag till ett nationellt handlingsprogram för förebyggande av våld mot kvinnor och prostitution.

Barn och unga i informationssamhället

Barn och unga tillbringar en betydande del av dagen framför 'rutan'. De ser på TV eller videofilmer, spelar dator- eller videospel eller surfar på Internet. Barnen får kunskap, lär sig beteendeformer och tillägnar sig värderingar och normer via rutan – på både gott och ont.

Via rutan lär sig barnen mycket som är viktigt och nyttigt. Som ett led i skoluppgifterna eller av nyfikenhet utökar de sina kunskaper och sin bild av världen med hjälp av källorna på Internet.

Rutan tillhandahåller också problematiska innehållsliga element, i synnerhet våld och pornografi. Det problematiska innehållet påverkar barnens världsbild och känsloliv samt deras beteende. Överdriven mediekonsumtion där innehållet präglas av våld, pornografi, könsstereotyper, alkohol och droger samt skildringar av mänskliga tragedier snedvrider barnens världsbild, ökar eventuellt deras riskbeteende och minskar eventuellt deras förmåga att upprätta tillfredsställande långvariga mänskliga relationer. Psykiska störningar har konstaterats hos barn efter det att de sett program med våldsinslag, om tittandet har överskridit deras anpassningsförmåga.

Under ledning av undervisningsministeriet har ett förslag till barnkulturpolitiskt program beretts. Det allmänna målet för programmet är att stöda hemmet, dagvården och skolan i värnandet om en lycklig barndom och fostran till balanserade, toleranta och kulturmedvetna medborgare med en sund självkänsla. Barnens egen kultur främjar i barnets alla verksamhetsmiljöer. Centrala institutioner med tanke på barnkulturen är biblioteken, museerna, TV:n och radion, de nya medierna samt systemet för konstfostran. När barnen växer upp och utvecklas är konsten av central betydelse som ett redskap för psykisk tillväxt och inläring, ett instrument för att uttrycka sig och för emotionell information om dem själva samt som förstärkare av identiteten. Konst- och kulturfostran erbjuder också möjlighet till ökade kunskaper om och förståelse för främmande kulturer.

Undervisningsministeriet och Finlands Ungdomssamarbete Allians rf har utvecklat ett nätdemokratimaterial (www.valtikka.net) för ungdomar, ungdomsorganisationer och ungdomsgrupper samt ungdomsarbetare. Avsikten är att användningen av valtikka.net skall utsträckas till skolorna år 2002. Avsikten är att materialet skall användas i skolornas fostran till demokrati och medborgarfostran inom ramen för projektet Att växa till kritiskt medborgarskap. Målet är att via skolorna försätta alla barn och unga i en jämlik ställning i fråga om färdigheterna och möjligheterna att använda nätbaserade medier.

7. Sammanjämkning av arbete och familjeliv

I det finländska samhället har man på olika sätt försökt göra det möjligt för föräldrar till barn i olika åldrar att nå ett fullödigt föräldraskap och samtidigt garantera dem möjlighet att delta i arbetslivet. Utgångspunkten har varit att med hjälp av alternativa stöd- och servicesystem åstadkomma olika valmöjligheter som beaktar olika livssituationer och syftar till att samordna yrkesutövning och vård av barn.

Föräldraskapets betydelse som en positiv faktor som påverkar arbetslivet har vunnit erkännande i allt vidare kretsar. Föräldraskapet har likaså framhävts som en förutsättning för familjernas välfärd och en trygg uppväxt för barnen. De praktiska förändringarna i arbetslivet har emellertid lett till situationer där föräldraskapet som kvinnans och mannens roller blivit allt hårdare trängt.

Bildande av familj och inträde i arbetslivet har tidigare infallit under samma skede i livscykeln. I dag ser det ut som om kraven i arbetslivet prioriteras i stället för bildandet av familj. Att göra karriär och få ett fast fotfäste i arbetslivet blir framför allt för högtbildade personer allt viktigare jämfört med att skaffa barn.

Föräldrarna i barnfamiljer deltar i arbetslivet oftare än män och kvinnor i genomsnitt. Av mödrarna till barn under tre år förvärvsarbetar bara var tredje. Av mödrarna

till äldre barn deltar en majoritet i arbetslivet (ca 70 %). Faderskapet påverkar där-
emot inte männens förvärvsarbete. Männerna förvärvsarbetar lika allmänt oavsett
barnets ålder.

Finländska föräldrar arbetar i allmänhet heltid. Föräldrarna i barnfamiljer har också
långa arbetsveckor; deras sammanlagda arbetstid per vecka är klart längre än barnlö-
sa pars. I synnerhet männen har långa arbetsdagar också när barnen är små.

Familjeledigheterna koncentreras fortfarande till kvinnorna. Av kvinnorna är alla
moderskapslediga och nästan alla är föräldralediga efter det. Av fäderna utnyttjar
något under två tredjedelar ens delvis den faderskapsledighet de har rätt till. Trots
allt deltar fäderna fortfarande i mycket liten skala i vården av små barn genom att
vara föräldralediga; bara ca 2 % delar föräldraledigheten med barnets mor.

En rätt stor del av familjerna använder vårdledigheten efter föräldraledighetsperio-
den. För alla familjer som avslutade föräldradagpenningssperioden 2000 gällde att i
78 % av familjerna stannade den ena föräldern hemma för att sköta barnet. För mer
än hälften av dessa blev den första hemvårdsstödperioden längre än ett år. Det finns
inte några statistiska uppgifter om hur pass allmänt vårdledigheten har använts under
de senaste åren. Folkpensionsanstalten började samla uppgifter om användningen av
vårdledighet i september 2001.

Familjernas möjlighet att använda mer av sin tid för daglig vård av barnen har un-
derstöts via systemet med partiell vårdledighet. Föräldrar är berättigade till förkor-
tad arbetstid till slutet av höstterminen under barnets första skolår. I fråga om barn
under tre år stöds den partiella vårdledigheten med hjälp av partiell vårdpenning.
Stödet har dock använts betydligt mindre än beräknat; årligen har bara drygt 1 000
familjer omfattats av stödet.

Den arbetsgrupp som utredde sammanjämknings- och familjeliv föreslog
många förbättringar i fråga om de lagstadgade familjeledigheterna samt smidigare
valmöjligheter för familjerna. Majoriteten av medlemmarna i arbetsgruppen föreslog
att den nuvarande faderskapsledigheten på 18 vardagar skulle förlängas med sju var-
dagar. Faderskapsledigheten skulle då omfatta 25 vardagar. Faderskapsledigheten
skulle kunna hållas på samma sätt som nu, nämligen samtidigt med barnets mor un-
der moderskaps- eller föräldrapenningsperioden. Om fadern så önskar skulle han
kunna ta ut hela faderskapsledigheten eller en del av den omedelbart efter föräldra-
penningsperioden. En minoritet av medlemmarna i arbetsgruppen föreslog ett sy-
stem där faderskapsledigheten förlängs med 12 dagar, men villkoret är att fadern tar
ut 12 dagar under föräldrapenningsperioden i stället för modern. Till arbetsgruppens
förslag hör också föräldraledighet på deltid så, att båda föräldrarna deltidsarbetar
samtidigt. Deltidsarrangemanget skulle dock inte gälla ensamförsörjare.

Det har blivit allt vanligare att arbeta under atypiska arbetstider. Vart tredje barns
mor och fler än vartannat barns far utför kvälls-, natt- och veckoslutsarbete. Under

de senaste åren har detta lett till att behovet av skiftvård för barn har ökat. På arbetsmarknaden har s.k. kortjobb koncentrerats starkast till unga kvinnor.

Statistiska uppgifter ger vid handen att mödrarna visar smidighet enligt de krav som barnets åldersstadium ställer närmast genom att reglera sitt deltagande på arbetsmarknaden och bara i liten utsträckning genom arbetstidsarrangemang. Fädernas smidighet grundar sig åtminstone inte på minskade arbetsinsatser. Fädernas genomsnittliga arbetsinsats var betydligt större än den genomsnittliga arbetsinsatsen för män i arbetsför ålder under senare hälften av det förra årtiondet. Det söks ständigt nya alternativ för att stärka faderskapets ställning i familjen även i syfte att ändra de randvillkor som arbetslivet uppställer för faderskapet.

Takten i arbetslivet har hårdnat och bundenheten vid arbetet har fördjupats. Föräldrarna måste alltmera gå balansgång mellan hemmet och arbetet. En bedömning på basis av olika undersökningar visar att belastningen i arbetslivet ökade på 1990-talet. Den brådska som arbetstagarna upplever orsakar alltmer psykisk belastning. Samtidigt har olika övertidsarbeten ökat inom både den privata och den offentliga sektorn. Utredningarna har visat att i synnerhet fäderna arbetar över. Detta står i stark konflikt med de uppgifter som fåtts från familjerna via familjebarmetrar och som visar att familjerna i första hand ser tiden med familjen som en av de viktigaste värderingarna i livet. Situationen har förklarats med att flexibiliteten på arbetsmarknaden har börjat fungera ensidigt på arbetsplatsernas villkor. Konkurrensen om arbetsplatser och de ökade kraven på effektivitet har lett till att också föräldrar är smidiga enligt kraven i arbetslivet medan familjen kommer på andra plats.

För barnen har de ökade kraven i arbetslivet inneburit konkurrens om föräldrarnas tid. Föräldrarnas och barnens gemensamma tid har förkortats trots att människorna allmänt taget har fått mera fritid. Arbetslivets krav på effektivitet och fortsatt ekonomisk tillväxt kan ifrågasätta till och med barnens rätt till sina föräldrar. Barnen ses mera som ett hinder för deltagande i arbetslivet än som en viktig resurs för föräldrarnas psykiska välbefinnande och därmed även som förnyare av arbetsförmågan. Enligt samma tankemodell blir familjen i högre grad en konsumtionscentrerad sammanslutning än en sammanslutning som vinnlägger sig om de olika medlemmarnas sociala välfärd och psykiska välbefinnande.

Att helt ställas utanför arbetslivet är däremot ett hot mot barnfamiljernas och barnens liv. Den primära risken uppstår genom att utkomsten försämras. Den ekonomiska situationen är speciellt svag i familjer där arbetslösheten har fortgått länge. I barnfamiljer med två vårdnadshavare har arbetslöshetsgraderna varit lägre än i genomsnitt. I familjer med en förälder har de däremot varit högre än genomsnittsnivån. Den positiva utvecklingen på arbetsmarknaden och den minskade arbetslösheten i slutet av 1990-talet har inte heller lika starkt gällt ensamförsörjare som andra grupper på arbetsmarknaden. År 2000 var fortfarande 18 % av mödrarna i familjer med en förälder arbetslösa. De som utför lågavlönat arbete drar å andra sidan ofta mycket liten nytta av att arbeta.

Fortsatt ekonomisk osäkerhet avspeglas på många sätt i familjens vardag och i barnens ögon ter den sig som tilltagande otrygghet. I barnfamiljer medför arbetslösheten också många andra svårigheter utöver ekonomiska problem. Riskerna för att både barnen och föräldrarna får psykosociala problem ökar, i synnerhet om arbetslösheten blir långvarig.

8. Välfärdspolitisk riktlinje för barn, unga och barnfamiljer

De familjpolitiska accentueringarna har varierat i enlighet med vilka mål som beaktats som viktiga under förhållandena vid respektive tidpunkt. Under förra hälften av 1990-talet betonades upplysnings- och befolkningspolitiska mål i Finland, under senare hälften jämlikhetsmål och av dem i allt högre grad mål som accentuerar jämställdheten mellan könen i arbetslivet. Den familjepolitiska debatten har också färgats av frågor som gäller inkomstfördelningen och kognitiva mål i anslutning till fostran av barn. Sociala färdigheter och barnens emotionella utveckling har inte uppmärksamrats tillräckligt, vilket försämrar barnens förutsättningar att bemästra sitt liv och tar sig uttryck i tilltagande störande beteende. Barnens välfärd står i samband med de vuxnas välfärd och de förändrade värderingarna i samhället. Man bör vinnlägga sig om att rikta samhällets resurser och öka uppskattningen i syfte att stödja ansvaret för fostran inom vårdarbetet i hemmen samt föräldraskapets och den närmaste omgivningens ansvar.

I ett informationssamhälle som internationaliseras bör familjepolitiken mera än för närvarande fästa avseende vid vinnläggandet om den sociala, emotionella och psykiska utvecklingen under barndomen, i synnerhet under den tidiga barndomen. Familjepolitiken bör utvecklas så att den tillhandahåller redskap för omsorgen om barnens uppväxt och utveckling och säkerställer att barnens möjligheter att utvecklas tryggas under alla förhållanden.

Det finländska välfärdssamhällets grundläggande struktur för trygghet av barn, unga och barnfamiljers välfärd och välbefinnande är fortfarande funktionsduglig. Centrala problempunkter är utvecklingen av nativiteten, barnfamiljernas utkomst, utslagningen av barn och unga samt sammanjämkningen av arbete och familjeliv.

Under depressionen på 1990-talet ökade dock antalet barn, unga och barnfamiljer som mådde dåligt och hotades att bli utslagna. Situationen har ännu inte kunnat korrigeras tillräckligt väl. För att förebygga utslagning bör man gripa in i situationen när barn och unga mår dåligt. Säkerställandet och utvecklingen av tjänster är därför fortfarande det primära jämfört med inkomstöverföringar. Förbättrandet av ställningen för barn som blir utslagna prioriteras jämfört med övriga familjepolitiska mål.

Statsandelen för social- och hälsovårdens driftskostnader höjdes med 162 miljoner euro för i år jämfört med året innan. År 2003 uppgår till sammanlagt 177 miljoner euro. Tilläggsresurserna riktas till främjande av barns och ungas välbefinnande, skolhälsovård och ordnande av eftermiddagsvård för skolelever. Medel för anläggningsprojekt till kommunerna riktas till utvecklingsprojekt för förnyande av kommunernas servicestruktur och funktioner. På så sätt kan man också stöda utvecklingen av regionalt samarbete. De kommunala tjänsterna och finansieringen av dem är även i fortsättningen en viktig metod för främjande av barns och ungas välfärd.

I syfte att stärka basservicesystemet på kommunnivå styrs 15 miljoner euro utgörande statens andel år 2003 till tjänster för barn och unga som hotas att bli utslagna och till ingripande i ett tidigt skede. Anslaget används för att stärka fostrings- och familjerådgivningsverksamheten i syfte att ingripa i barns och ungas problem i ett tidigt skede och förebygga att problemen når en kritisk punkt samt för att ordna vård och fostran för dem som behöver särskilt stöd inom barndagvården. Med hjälp av finansieringen stärks stödnätverket för barnens uppväxt och familjernas välfärd samt yrkesövergripande samarbete inom basservicestrukturen i kommunen. Beslut om det sätt på vilket anslaget styrs till de tjänster som kommunen ordnar fattas senare efter särskilda förhandlingar med Kommunförbundet.

De åtgärder som redan vidtagits för att rätta till barns, ungas och barnfamiljers välfärd fortgår och utvidgas. Kommunerna stöds med hjälp av kvalitetsrekommendationer och annan informationsstyrning. Systemet med mödra- och barnrådgivning effektivteras och särskilt avseende fästs vid barnens psykosociala utveckling. En rekommendation som syftar till att utveckla rådgivningsverksamheten så att den bättre motsvarar barnens och familjernas behov bereds. Rekommendationen färdigställs i början av 2003. År 2002 offentliggörs kvalitetsrekommendationer för skolhälsovården. Inom dagvården utökas resurserna för vård av barn som behöver särskilt stöd. I februari 2002 fattade statsrådet ett principbeslut om riksomfattande riktlinjer för förskoleverksamheten. På basis av riktlinjerna gör Stakes upp en riksomfattande plan för förskoleverksamheten. Statsrådets principbeslut om ordnande av för- och eftermiddagsverksamhet för barn bereds. Ingripandet i ungdomarnas alkoholbruk effektivteras och narkotikapolitiken förtydligas ytterligare.

Barnskyddslagen revideras så att barns och ungas rätt till tjänster och stödåtgärder i ett tillräckligt tidigt skede samt eftervård förbättras. Resurserna för kommunernas socialarbete och barnskydd ökas så att föräldrar med sociala svårigheter får effektiv hjälp. Situationen för barnen i familjen beaktas bättre än för närvarande både inom missbrukarbetet bland föräldrarna och inom mentalvårdsarbetet. Medel riktas alltså till vården av missbrukande mödrar. Rådgivning i frågor som gäller föräldraskapet upptas som ett insatsområde inom hälsofostran i skolan.

På statsministerns initiativ har ett samarbetsprojekt för främjande av ungdomarnas utbildnings- och sysselsättningsmöjligheter inletts. Olika förvaltningsområden, arbetsmarknadsorganisationerna och övriga samhällsaktörer deltar med egna åtgärder i projektet. Den centrala uppgiften för projektet är att lägga fram förslag genom vilka man bl.a. kan förbättra skolornas och lärarnas möjligheter att stöda de unga, förbättra studiehandledningen och stöd- och specialundervisningen samt effektivisera arbetskraftsservicen för unga. Invandrarungdomarnas behov och deras anpassning till samhället beaktas.

Samhällets stöd och specialtjänster för invandrar- och flyktingbarn stärks. Barnen garanteras rätt till sitt modersmål och bevarandet av kulturen i det land de kommer från samt tillägnet av finska eller svenska språket och den finländska kulturen.

Olika projekt som riktar sig till barn och unga finansieras med Penningautomatföreningens avkastning. Som nya insatsområden har i år upptagits eftermiddagsverksamhet för barn (1,7 miljoner euro) och vård av missbrukande mödrar (3,3 miljoner euro). Motion och idrott för barn och unga samt ungdomsarbete stöds också med tippningsvinstmedel.

Den nya lotterilagen innebär bättre möjligheter att stöda utvecklingen av barns och ungas välbefinnande också inom verksamhetsområdet för ungdomsarbetet. Tillämpningen av lotterilagen innebär att anslagen för ungdomsarbete kommer att öka under de följande tio åren, vilket medför förbättrade möjligheter för undervisningsministeriet att utveckla såväl det grundläggande ungdomsarbetet som åtgärder som syftar till att förebygga utslagning bland barn och unga.

Trots att nativiteten i Finland hör till de högsta i Europa befinner den sig på en låg nivå. Förstföderskornas ålder har blivit rätt hög. Som orsaker till detta kan ses att studierna drar ut på tiden samt att unga familjer, i synnerhet kvinnor, har en osäker ekonomisk ställning på grund av kortjobb. Faktorer som hindrar en lägre barnafödande ålder bör utredas och en sänkt ålder bör stödjas genom utveckling av förenhetligheten i fråga om studiestödet och de familjepolitiska stöden samt spelreglerna i arbetslivet.

Utvecklingen av barnfamiljernas utkomst har i någon mån släpat efter utkomsten för den övriga befolkningen. Den främsta orsaken är arbetslösheten bland barnfamiljerna och i synnerhet ensamförsörjarna. Den förbättrade sysselsättningen och ökningen av realinkomsterna har tydligt höjt barnfamiljernas genomsnittliga förtjänstnivå från och med slutet av 1990-talet, men detta har inte hjälpt de familjer som drabbats av långtidsarbetslöshet. Den höjning av barnförhöjningen i arbetsmarknadsstödet som trädde i kraft vid ingången av 2002 underlättar den ekonomiska ställningen för dessa familjer.

Strukturen för de familjepolitiska inkomstöverföringarna är huvudsakligen i skick. I fortsättningen bör tyngdpunkten i utvecklingen av inkomstöverföringarna vila på att

de tryggar köpkraften. Till en början justeras minimibeloppet av och villkoren för bestämmande av moderskapspenning och föräldrapenning.

Social- och hälsovårdsministeriet inleder en utredning av systemet med dagvårdsavgifter. Som ett led i utredningen granskas utöver dagvården också stödet för andra vårdformer, t.ex. stödet för privat vård och hemvård. Målet är att göra avgiftssystemet rättvisare för olika familjer och samtidigt förhindra uppkomsten av trösklar för förvärvsarbete.

Utvecklingen av arbetslivet fortgår i syfte att underlätta sammanjämkningen av arbete och familjeliv samt minska belastningen av arbetet. Med hjälp av ett mångsidigt vårdsystem – dagvård, stöd för hemvård och stöd för privat vård - kvarstår familjernas möjlighet att göra egna val. Systemet med föräldraledigheter görs smidigare så att det allt bättre svarar mot olika familjers behov. Vid utvecklingen av systemet strävar man efter att uppmuntra föräldrarna, i synnerhet fäderna, att vara familjelediga mera jämställt än för närvarande. Jämställdheten mellan könen främjas genom att fäderna får möjlighet att vara faderskapslediga i en månad och genom att båda föräldrarna kan vara familjelediga på deltid. Utöver den nuvarande faderskapsledigheten på 18 dagar skall fäderna ha rätt till två extra veckor, om de är familjelediga i två veckor.

*Bilaga***Statistiska uppgifter om barnfamiljer, inkomstöverföringar och tjänster****1. Födda barn och summerad fruktsamhet 1990 - 2001**

År	Födda barn	Summerad fruktsamhet	År	Födda barn	Summerad fruktsamhet
1950	98 065	3,16	1976	66 846	1,72
1951	93 063	3,01	1977	65 659	1,69
1952	94 314	3,06	1978	63 983	1,65
1953	90 866	2,96	1979	63 428	1,64
1954	89 845	2,93	1980	63 064	1,63
1955	89 740	2,93	1981	63 469	1,65
1956	88 896	2,91	1982	66 106	1,72
1957	86 985	2,86	1983	66 892	1,74
1958	81 148	2,68	1984	65 076	1,70
1959	83 253	2,75	1985	62 796	1,64
1960	82 129	2,71	1986	60 632	1,60
1961	81 996	2,65	1987	59 827	1,59
1962	81 454	2,66	1988	63 316	1,70
1963	82 251	2,67	1989	63 348	1,71
1964	80 428	2,58	1990	65 549	1,79
1965	77 885	2,46	1991	65 395	1,79
1966	77 697	2,41	1992	66 731	1,85
1967	77 289	2,32	1993	64 826	1,81
1968	73 654	2,15	1994	65 231	1,85
1969	67 450	1,94	1995	63 067	1,81
1970	64 559	1,83	1996	60 723	1,76
1971	61 067	1,70	1997	59 329	1,75
1972	58 864	1,59	1998	57 108	1,70
1973	56 787	1,50	1999	57 574	1,74
1974	62 472	1,62	2000	56 742	1,73
1975	65 719	1,69	2001	56 083	1,74

2. Barnfamiljer enligt familjetyp åren 1990 - 2000

År	Sammanlagt	Gift par och barn	Sambopar och barn	Mor och barn	Far och barn
1990	640 637	490 999	59 900	78 948	10 790
1992	647 571	479 057	69 622	86 848	12 044
1993	647 123	470 980	73 332	90 267	12 544
1994	643 799	459 978	75 233	95 426	13 162
1995	639 610	449 241	78 528	98 351	13 490
1996	635 034	438 883	82 135	100 219	13 797
1997	630 472	428 922	86 176	101 309	14 065
1998	625 392	418 883	89 315	102 767	14 427
1999	619 641	408 234	92 819	103 872	14 716
2000	612 627	398 892	95 120	103 984	14 631

Procent

1990	100,0	76,6	9,4	12,3	1,7
1992	100,0	74,0	10,8	13,4	1,9
1993	100,0	72,8	11,3	13,9	1,9
1994	100,0	71,4	11,7	14,8	2,0
1995	100,0	70,2	12,3	15,4	2,1
1996	100,0	69,1	12,9	15,8	2,2
1997	100,0	68,0	13,7	16,1	2,2
1998	100,0	67,0	14,3	16,4	2,3
1999	100,0	65,9	15,0	16,8	2,4
2000	100,0	65,1	15,5	17,0	2,4

3. Antalet barn i barnfamiljerna 1990 - 2000

År	Barnantal i familjen				Sammanlagt	Antalet barn under 18 år i medeltal
	1	2	3	4+		
1990	286 549	250 317	81 163	22 608	640 637	1,77
1992	290 920	248 248	83 863	24 540	647 571	1,78
1993	290 864	246 424	84 505	25 330	647 123	1,78
1994	288 264	244 301	85 162	26 072	643 799	1,79
1995	284 915	242 046	85 761	26 888	639 610	1,80
1996	281 245	240 137	86 177	27 475	635 034	1,81
1997	277 844	238 623	86 101	27 904	630 472	1,81
1998	275 303	236 010	85 964	28 115	625 392	1,82
1999	272 214	233 433	85 569	28 425	619 641	1,82
2000	268 369	230 758	85 025	28 475	612 627	1,82

Procent

1990	44,7	39,1	12,7	3,5	100,0
1992	44,9	38,3	13,0	3,8	100,0
1993	44,9	38,1	13,1	3,9	100,0
1994	44,8	37,9	13,2	4,0	100,0
1995	44,5	37,8	13,4	4,2	100,0
1996	44,3	37,8	13,6	4,3	100,0
1997	44,1	37,8	13,7	4,4	100,0
1998	44,0	37,7	13,7	4,5	100,0
1999	43,9	37,7	13,8	4,6	100,0
2000	43,8	37,7	13,9	4,6	100,0

4. Befolkningen i åldersgruppen 0 - 17 åren 1990 - 2030

År	0 - 2-åringar	0 - 6-åringar	0 - 17-åringar
1990	191 697	440 930	1 148 057
1991	194 149	442 126	1 159 853
1992	197 479	446 410	1 166 378
1993	196 717	450 896	1 168 519
1994	196 215	455 676	1 167 822
1995	192 548	454 940	1 165 866
1996	188 525	451 979	1 162 752
1997	182 772	445 328	1 158 576
1998	176 690	436 772	1 152 035
1999	173 574	427 688	1 145 462
2000	171 115	419 710	1 135 359
Prognos			
2003	167 049	398 574	1 107 456
2004	166 110	394 526	1 101 666
2005	165 433	392 630	1 096 570
2010	164 877	386 148	1 047 572
2015	165 287	386 679	1 011 699
2020	163 791	385 214	1 002 873
2025	159 026	377 303	994 437
2030	152 112	362 724	974 969

5. Barnbidragens utveckling 1990 - 2001

År	Utgifter milj. mk	Barn 31.12	Barn till ensam- försörjare 31.12
1990	4 094	1 089 500	
1991	4 791	1 095 000	
1992	5 549	1 097 000	
1993	5 565	1 097 166	
1994	9 101	1 097 840	136 166
1995	8 768	1 097 449	142 888
1996	8 398	1 093 815	147 502
1997	8 384	1 090 108	150 566
1998	8 353	1 083 348	153 950
1999	8 307	1 072 206	156 358
2000	8 247	1 063 680	157 145
2001	8 182	1 054 230	158 139

6. Föräldradagpenningens utveckling 1990 - 2001

År	Utgifter milj. mk	Mödrar 31.12	Fäder 31.12	Mödrar Minimibelopp, %*
1990	3 130	54 910	1 074	5,3
1991	3 585	56 320	1 988	4,9
1992	3 774	57 660	1 920	5,5
1993	3 416	57 070	2 369	6,9
1994	3 130	55 210	2 205	17,3
1995	3 016	53 340	1 934	19,3
1996	2 773	51 570	2 209	30,1
1997	2 732	49 870	2 026	28,8
1998	2 713	48 426	2 186	28,2
1999	2 776	48 957	2 807	27,9
2000	2 845	48 565	2 220	27,3
2001	2 973	48 350	2 061	26,1

* föräldradagpenningens dagar

7. Utveckling av stödet för hemvård av barn 1997 - 2001 (lagstadgat)

År	Utgifter milj. mk	Familjer 31.12	Barn 31.12	Belopp mk/mån/familj
1990	1 726	81 210	139 313	1 772
1991	2 110	85 210	146 014	2 451
1992	2 866	92 570	156 515	2 618
1993	3 072	95 820	158 740	2 803
1994	3 199	95 380	152 920	2 655
1995	2 995	84 480	137 530	2 598
1996	1 946	73 960	121 350	1 988
1997	1 859	75 489	118 600	2 164
1998	1 986	74 359	115 603	2 151
1999	1 907	73 031	112 799	2 125
2000	1 880	72 546	111 595	2 102
2001	1 814	70 822	109 139	2 074

8. Utveckling av stödet för privat vård 1997 - 2001 (lagstadgat)

År	Utgifter milj. mk	Familjer 31.12	Barn 31.12	Belopp mk/mån/familj
1997	35,3	7 344	9 710	813
1998	107,4	9 533	12 760	821
1999	129,4	10 461	13 820	820
2000	131,9	10 805	14 060	787
2001	133,1	11 146	14 511	768

9. Utveckling av den partiella vårdpenningen 1990 - 2001

År	Utgifter milj. mk	Familjer 31.12
1990	8,6	2 305
1991	10,1	2 343
1992	11,0	1 959
1993	8,7	1 323
1994	7,8	1 316
1995	7,5	1 207
1996	5,9	1 264
1997	5,9	1 358
1998	5,5	1 179
1999	5,4	1 249
2000	6,2	1 548
2001	7,1	1 659

10. Utveckling av bostadsbidraget för barnfamiljer 1990 - 2001

År	Utgifter milj. mk	Barnfamiljer		Familjer med två föräldrar		Familjer med en förälder	
		Mottagare	% av familjerna	Mottagare	% av familjerna	Mottagare	% av fa- miljerna
1990	737	77 077	12,0	36 920	6,7	40 157	44,7
1991	843	89 772	14,0	44 608	8,0	45 164	45,0
1992	1 135	105 823	16,3	55 199	10,1	50 624	51,2
1993	1 165	93 522	14,5	46 979	8,6	45 568	44,3
1994	1 501	117 239	18,2	61 127	11,4	56 112	51,7
1995	1 631	105 591	16,5	49 753	9,4	55 838	49,9
1996	1 390	89 410	14,1	38 802	7,4	50 608	44,4
1997	1 278	83 430	13,2	33 925	6,6	49 505	42,9
1998	1 342	82 140	13,1	31 647	6,2	50 493	43,1
1999	1 397	80 097	12,9	28 772	5,7	51 325	43,3
2000	1 378	75 743	12,2	25 559	5,2	50 184	42,3
2001	1 352	69 842	11,4	24 040	4,8	45 802	38,6

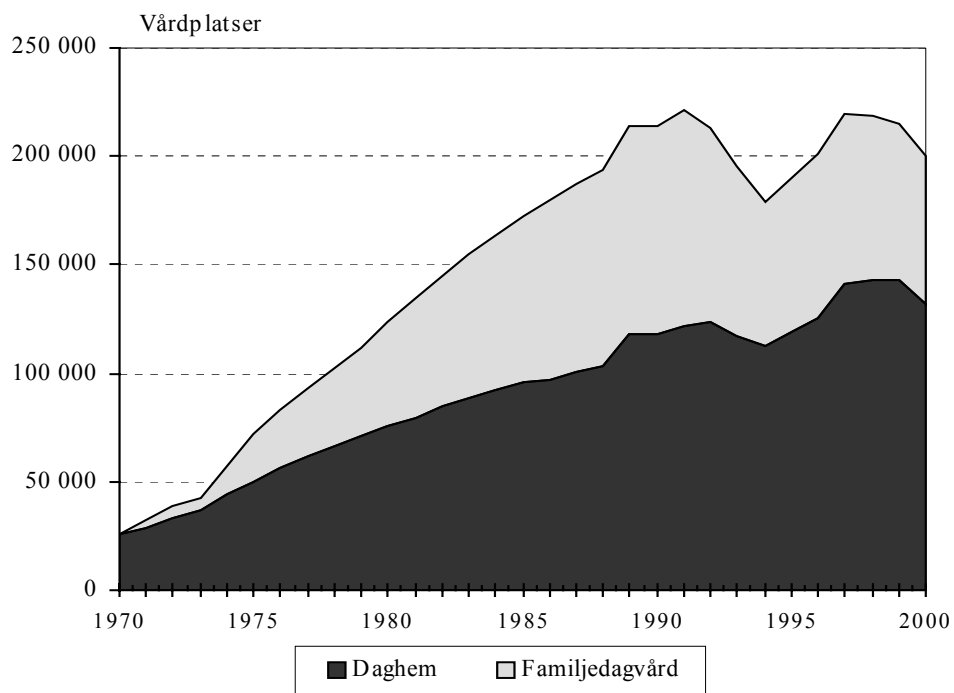
11. Barn i dagvård som kommunen ordnar 31.12.2000

	Daghem	Familje- dagvård	Samman- lagt	Procent av åldersklassen
Heldagsvård				
Barn under 3 år	16 339	19 836	36 175	21,1
3-6-åringar	72 172	38 501	110 673	44,5
Barn över 7 år	594	476	1 070	
Sammanlagt	89 105	58 813	147 918	
Deltidsvård				
Barn under 3 år	600	1 128	1 728	1,0
3-6-åringar	38 088	6 189	44 277	17,8
Barn över 7 år	4 187	2 352	6 539	
Sammanlagt	42 875	9 669	52 544	
Alla				
0-6-åringar	127 199	65 654	192 853	45,9
Barn över 7 år	4 781	2 828	7 609	
Sammanlagt	131 980	68 482	200 462	

12. 0-6-åringar i dagvård som kommunen ordnar 31.12.2000

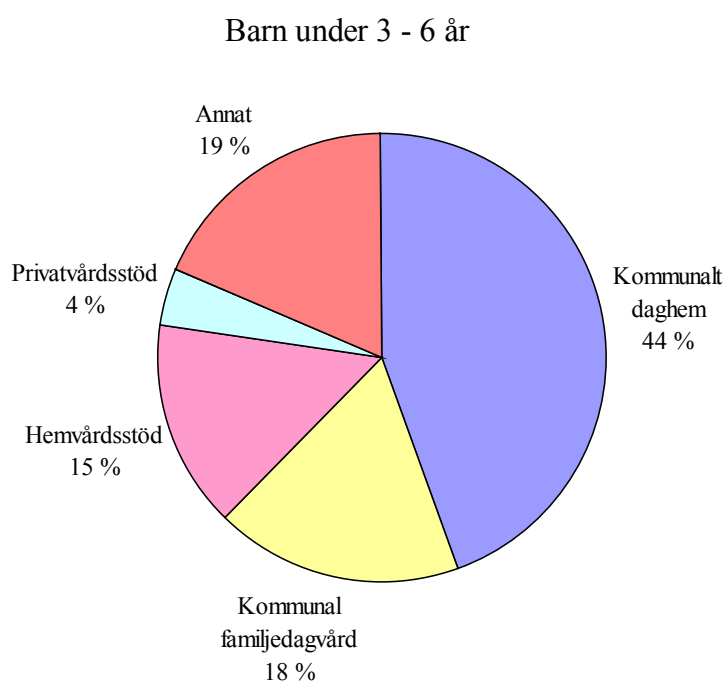
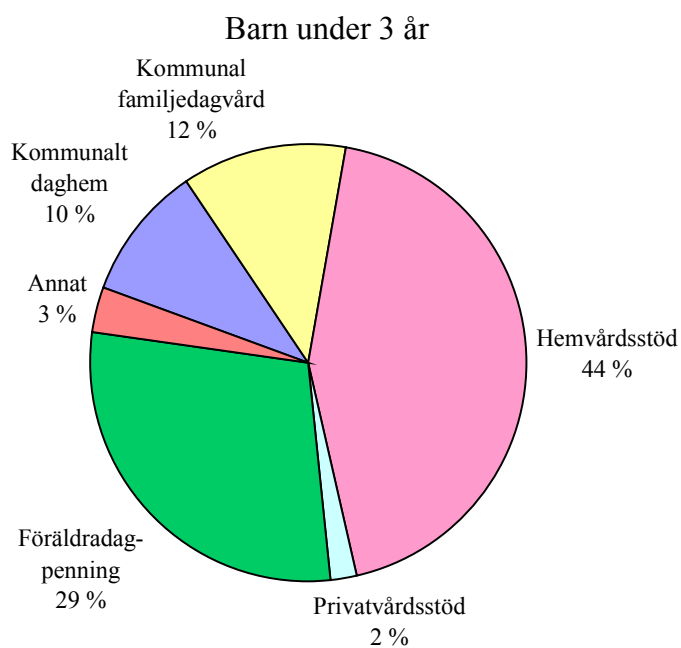
Ålder, år	Barn	Procent av åldersklassen
0	784	1,4
1	14 733	25,6
2	22 386	39,3
3	33 112	55,8
4	38 005	62,5
5	42 208	66,8
6	41 625	63,8
Sammanlagt	192 853	45,9

13. Barndagvårdsplatsernas utveckling 1970 - 2000

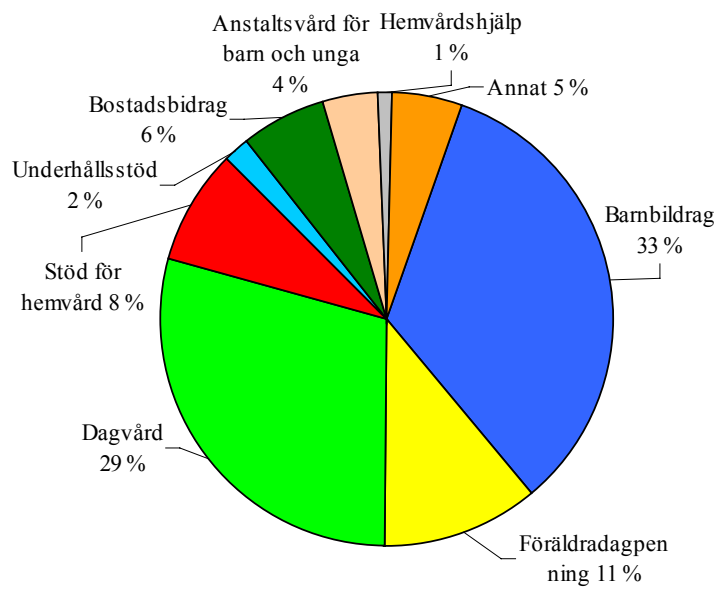

14. Arrangemang för vård av små barn 31.12.2000

15. Fördelningen av familjepolitiskt stöd år 2000

16. Mödrar till barn under 7 år – andel av arbetskraften och arbetslösa andel av befolkningen åren 1999 - 2000

